

Investigating the Effect of Audit Committee Chairman Characteristics on Audit Fees

Ali Ebrahimi Kordlar¹ and Morteza Fakhari²

1. **Corresponding Author**, Department of Accounting and Auditing, Faculty of Accounting and Auditing, Tehran University, Tehran, Iran. **Email:** aebrahimi@ut.ac.ir
2. Department of Accounting, Faculty of Accounting and Auditing, Tehran University, Tehran, Iran. **Email:** fakhari.m@ut.ac.ir

Article Info

Article Type:

Research Article.

Article History:

Received: 26 May 2025

Received in revised form: 25 October 2025

Accepted: 4 November 2025

Available online: 24 December 2025

Keywords:

Audit Fees,
Audit Committee Chairman,
Independent Audit History of the Audit
Committee Chairman.

JEL Classification:

M42.

A B S T R A C T

Objective: This study aims to investigate the effect of the independent audit experience of the chairman of the audit committee on the independent audit fee of annual financial statements in companies listed on the Tehran Stock Exchange.

Method: To test the research hypothesis, the multiple regression method with generalized least squares estimation methods was used. Also, depending on the type of data used (mixed data), specific tests for this data were performed, such as reliability tests, Leamer and Hausman diagnostic tests, classical assumption violation tests, and model and coefficient significance tests.

Results: The results showed that the independent audit experience of the audit committee chairman has a significant direct effect on audit fees, meaning that the independent audit experience of the audit committee chairman increases the independent audit fees.

Conclusion: The independent audit experience of the audit committee chair means that the committee chair is familiar with the independent audit process, for this reason, this person is likely to show greater sensitivity to internal control weaknesses, fraud risks, and accounting complexities, and therefore makes the best use of the independent auditor to increase the quality of financial information and reports. In areas where the probability of audit risk is higher, by sharing the weaknesses, the independent auditors will focus more on those areas, and as a result, they will want to conduct more extensive investigations, deeper analytical tests, and use a specialized and reputable auditor, which will lead to increased auditor working hours and, as a result, increased independent audit fees. This finding also confirms that higher quality in board oversight can have a direct relationship with increased oversight costs, so the result obtained seems logical.

Cite this article: Ebrahimi Kordlar, A., & Fakhari, M. (2025). Investigating the effect of audit committee chairman characteristics on audit fees. *Journal of Accounting Knowledge*, 16(4), 65-90. <https://doi.org/10.22103/jak.2025.25333.4181>.

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

© The Author(s).

Introduction

Corporate governance serves as the cornerstone of accountability and transparency in modern corporations, addressing the inherent conflicts of interest between shareholders and managers described by agency theory. Among governance mechanisms, the audit committee has emerged as a central element of the board's oversight infrastructure, tasked with monitoring financial reporting integrity, internal control effectiveness, and auditor independence. Within this structure, the chairman of the audit committee holds a uniquely influential position. As the committee's leader and spokesperson, the chairman determines meeting agendas, shapes oversight priorities, and mediates between management, the board, and external auditors. Consequently, the characteristics and competencies of this individual can significantly influence both the quality and the cost of the audit process.

While prior studies have explored the impact of audit committee attributes such as independence, size, and financial expertise on audit quality and audit fees, relatively few have examined the specific role of the chairman's professional background—particularly, prior independent auditing experience. This experience differs fundamentally from general financial expertise. Whereas financial expertise may derive from education or executive roles in finance, auditing experience reflects direct involvement in the assurance process, encompassing exposure to risk assessment, analytical procedures, and professional skepticism. Such experience provides the chairman with a practical understanding of audit methodology, auditor behavior, and the complexities of judgment under uncertainty. These insights may alter the committee's expectations regarding audit scope, quality, and independence.

Theoretically, this relationship can be interpreted through multiple lenses. Under agency theory, a chairman with audit experience enhances the monitoring function by reducing information asymmetry between management and shareholders. By understanding audit processes and risks, such a chairman is better equipped to interpret audit findings, challenge management judgments, and ensure that external auditors conduct sufficient testing. According to resource dependence theory, a chairman with auditing experience also provides the firm with a valuable resource — technical expertise and professional credibility — that strengthens the firm's legitimacy in the eyes of investors and regulators. Moreover, institutional theory suggests that appointing a chairman with a professional audit background signals compliance with evolving governance norms and regulatory expectations, particularly in jurisdictions seeking to enhance market transparency and investor confidence.

From a practical standpoint, however, the implications of such experience for audit fees are not straightforward. On one hand, greater familiarity with auditing standards and procedures may lead the chairman to demand more extensive testing, greater auditor involvement, and engagement of high-quality firms — all of which increase audit effort and cost. On the other hand, enhanced internal monitoring by a technically competent chairman may improve internal control reliability and reduce the auditor's perceived risk, leading to lower pricing. Determining the net effect of these opposing forces requires empirical testing, especially in environments characterized by high uncertainty and regulatory transition.

The Iranian capital market provides a particularly compelling context for such an investigation. Iran's corporate sector operates under persistent macroeconomic volatility, including chronic inflation, exchange rate instability, and international sanctions. These conditions contribute to elevated audit risk and make auditors more conservative and risk-averse in their pricing and engagement strategies. Moreover, the Iranian Securities and Exchange Organization (SEO) has, since 2011, mandated the establishment of audit committees and defined their composition and responsibilities through the "Audit Committee Charter." Yet, despite the formal adoption of governance mechanisms, their practical implementation remains inconsistent across firms. Independence levels vary, professional diversity is limited, and the labor market for qualified audit committee members with genuine

auditing backgrounds remains underdeveloped. These institutional characteristics provide fertile ground for examining whether specific individual attributes — such as a chairman’s independent audit experience — materially influence audit-related outcomes.

This study addresses a critical research gap by empirically assessing how the independent audit experience of the audit committee chairman affects audit fees among firms listed on the Tehran Stock Exchange (TSE). By focusing on this distinct dimension of professional expertise, the research moves beyond generic measures of financial literacy or independence and explores a deeper, practice-oriented form of knowledge that may shape both auditor perceptions and committee behavior. It further contributes to comparative governance literature by presenting evidence from an emerging market, where institutional fragility, concentrated ownership, and political risk may amplify or attenuate the effects observed in developed economies.

Beyond theoretical contributions, the findings have significant policy and managerial implications. Regulators and boards are increasingly concerned with improving the effectiveness of audit committees as instruments of oversight. Demonstrating that specific experiential characteristics — rather than formal titles or education alone — influence audit outcomes may encourage more rigorous criteria for appointing committee leaders. For auditors, understanding the behavioral dynamics of such leadership can inform engagement planning, risk assessment, and fee negotiation strategies. For investors, the results offer a signal of governance quality and transparency commitment.

In summary, this study extends the literature on audit committee effectiveness by integrating theoretical perspectives from agency, resource dependence, and institutional frameworks to explain the relationship between chairman audit experience and audit fees. It contributes novel empirical evidence from the Iranian context, where governance mechanisms are evolving amid economic uncertainty, and offers practical insights for policymakers seeking to strengthen board-level financial oversight. By highlighting the economic consequences of professional experience within audit committees, the study underscores that effective governance is not merely a matter of structure, but of substance — grounded in the knowledge, expertise, and vigilance of those who lead.

Method

This research adopts a quantitative, correlational, and applied design. It employs panel-data multiple regression analysis to test the hypothesized relationship between the audit committee chairman’s independent audit experience and the level of audit fees, while controlling for various firm-, board-, and committee-level characteristics. The analytical framework is grounded in generalized least squares (GLS) estimation, supplemented by diagnostic tests to ensure statistical validity.

Sampling Procedures

The population comprises all non-financial firms listed on the Tehran Stock Exchange during the period 2015–2023. The study excludes companies engaged in financial intermediation (such as banks, insurance companies, and holding firms) due to their distinct regulatory environment and accounting structures. Additional exclusion criteria include:

1. Fiscal year-end other than March 20 (end of Esfand).
2. Incomplete financial or governance data.
3. Firms that changed their fiscal year during the study period.

After applying these filters, the final sample consists of 95 firms, yielding 855 firm-year observations. The relatively large number of panel observations ensures adequate statistical power and enables the control of firm-specific heterogeneity.

To mitigate selection bias, the study further employs the Heckman two-stage correction model, which jointly estimates the selection equation (auditor choice) and the outcome

4/ Investigating the effect of audit committee chairman characteristics on audit fees

equation (audit fees). This approach allows the author to confirm that the observed relationship is not an artifact of systematic sample selection.

Sample Size, Power, and Precision

The chosen sample size (n= 855) provides sufficient power to detect medium-sized effects (Cohen's $f^2 \approx 0.15$) at a significance level of 0.05 with power exceeding 0.90. The panel structure enhances estimation precision by exploiting both cross-sectional and longitudinal variation, thereby increasing the reliability of coefficient estimates. In addition, diagnostic tests (F-statistics, R^2 adjusted, and VIF) confirm that the regression model explains a substantial proportion (approximately 94%) of the variance in audit fees with no serious multicollinearity.

The core empirical model is specified as follows:

$$\begin{aligned} \text{LnAF}_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 \text{ACC} - \text{Audit}_{i,t} + \beta_2 \text{ACC} - \text{Fin}_{i,t} + \beta_3 \text{ACC} - \text{EXP} + \beta_4 \text{AC} - \text{Size}_{i,t} \\ & + \beta_5 \text{AC} - \text{Gen}_{i,t} + \beta_6 \text{AC} - \text{Ind}_{i,t} + \beta_7 \text{LnTA}_{i,t} + \beta_8 \text{LnMVE}_{i,t} + \beta_9 \text{Lev}_{i,t} \\ & + \beta_{10} \text{ROA}_{i,t} + \beta_{11} \text{Loss}_{i,t} + \beta_{12} \text{CFO}_{i,t} + \beta_{13} \text{MB}_{i,t} + \beta_{14} \text{Growth}_{i,t} + \beta_{15} \text{PBank}_{i,t} \\ & + \beta_{16} \text{ARInv}_{i,t} + \beta_{17} \text{CATA}_{i,t} + \beta_{18} \text{Liquid}_{i,t} + \beta_{19} \text{BD} - \text{Size}_{i,t} + \beta_{20} \text{BD} - \text{Gen}_{i,t} \\ & + \beta_{21} \text{BD} - \text{Ind}_{i,t} + \beta_{22} \text{Auditor}_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \end{aligned}$$

Dependent Variable

Audit Fees (LnAF) — log-transformed to correct for scale differences and heteroscedasticity and to capture relative percentage changes, which are more meaningful in inflationary contexts such as Iran.

Independent Variable:

Chairman's Independent Audit Experience (ACC_AUDIT) — takes the value 1 if the chairman has previous professional experience as an independent auditor (in the Audit Organization or a member firm of the Iranian Association of Certified Public Accountants), and 0 otherwise.

Control Variables

To isolate the effect of chairman experience, the model incorporates a comprehensive set of control variables reflecting firm size (LnTA), leverage (LEV), profitability (ROA), growth (Growth), market-to-book ratio (MB), liquidity (Current Ratio, CATA), risk proxies (ARInv, PBank), and governance attributes such as audit committee size (AC_SIZE), independence (AC_IND), gender diversity (AC_GEN), and financial expertise (ACC_FIN). Board-level controls include board size (BD_SIZE), independence (BD_IND), and gender diversity (BD_GEN), as well as auditor type (Auditor) to capture fee differentials between the Audit Organization and private audit firms.

Estimation and Diagnostic Tests

Before estimating the model, the Limer (Chow) and Hausman tests were performed to determine the appropriate panel structure. Results supported the use of fixed-effects estimation, indicating firm-specific unobserved heterogeneity. The Breusch–Godfrey test confirmed the absence of serial correlation, while the Wiggins–Pui test indicated the presence of heteroskedasticity, which was corrected using GLS with robust standard errors. All variance inflation factors ($\text{VIFs} < 3$) fell below critical thresholds, ensuring the absence of multicollinearity. For robustness, the model was re-estimated using **EGLS** (Estimated Generalized Least Squares) and the Heckman selection model, confirming the stability of coefficient signs and significance levels.

Results

Descriptive Statistics

Analysis of the 95 firms (855 firm-year observations) indicates that most audit committees comprised three members, though only one-third were majority independent, reflecting partial

adherence to governance best practices. Gender diversity was limited—women served on just 14% of audit committees and 9% of boards. While 83% of chairmen held formal financial expertise, only 25% had prior independent auditing experience, underscoring the rarity of this attribute in Iranian firms. About 24% of firms engaged top-tier audit institutions such as the Audit Organization or Mofid Rahbar. Average financial leverage was 0.51, with moderate profitability (mean ROA = 0.22). Overall, these statistics depict a governance environment characterized by formal compliance but uneven substantive quality—making the chairman’s professional background a potentially critical differentiator in oversight effectiveness.

Regression Analysis

Panel regression results strongly support the main hypothesis. The coefficient for the chairman’s independent audit experience (ACC_AUDIT) is positive and significant ($\beta = 0.1128, t = 5.16, p < 0.001$), indicating that firms whose audit committee chairmen have prior auditing experience pay, on average, about 12% higher audit fees than firms without such experience, holding other factors constant. The model’s adjusted $R^2 = 0.94$, and the F-statistic is highly significant ($p < 0.001$), confirming excellent model fit. Diagnostic tests validated the robustness of the estimation: the Hausman test favored the fixed-effects model, the Durbin–Watson statistic (1.57) indicated no autocorrelation, and variance inflation factors (VIFs < 3) confirmed no multicollinearity. Heteroskedasticity, detected by the Wiggins–Pui test, was corrected through GLS estimation with robust standard errors.

The control variables generally behave as expected and provide deeper insight into the audit pricing structure in the Iranian context. First, firm size (LnTA) shows a strong positive relationship with audit fees ($p < 0.001$), confirming that larger firms, with more complex operations and transactions, require greater audit effort and resources. Second, audit committee independence (AC_IND) is positively and significantly associated with audit fees ($p < 0.001$). Independent committees typically enforce stricter monitoring and demand more comprehensive audit procedures, leading to higher audit costs. Third, operating cash flow (CFO) also displays a positive and significant coefficient, suggesting that firms with larger cash flows are viewed as higher-risk audit clients, given the potential for misstatement in cash-related transactions. Similarly, audit risk (ARInv)—measured by the proportion of receivables and inventories to total assets—shows a positive association with audit fees, reflecting the additional audit work required to verify asset valuation and realization in firms with greater working capital exposure. Bankruptcy probability (PBank) is also positively linked to audit fees, indicating that financially distressed firms are charged higher fees due to their elevated audit risk and the additional assurance effort required by auditors. In contrast, financial expertise of the audit committee chairman (ACC_FIN) has a negative and significant relationship with audit fees. This result implies that financially knowledgeable chairmen may enhance the reliability of internal financial processes and reduce the auditor’s perceived risk, leading to lower pricing. Other firm-level indicators also align with expectations. Firm growth (Growth), liquidity (Current Ratio), and profitability (ROA) each have negative coefficients, indicating that firms demonstrating financial strength, stable performance, or stronger internal controls tend to incur lower audit fees. Conversely, variables such as audit committee size (AC_SIZE), gender diversity at both committee and board levels (AC_GEN, BD_GEN), and board structure variables (BD_SIZE, BD_IND) are statistically insignificant. These findings suggest that in the Iranian market, the substantive expertise and experience of the chairman have a more direct influence on audit pricing than formal board composition characteristics. Finally, the auditor type (Auditor) variable is weakly positive, implying that firms audited by large or high-reputation auditors pay slightly higher fees, consistent with the “brand premium” hypothesis that reputable auditors command higher prices due to perceived quality.

Robustness Checks

Re-estimation using **EGLS** produced nearly identical coefficients: *ACC_AUDIT* remained strongly positive ($\beta = 0.2267$, $t = 7.59$, $p < 0.001$). Furthermore, the Heckman selection model corroborated the direction and magnitude of effects, confirming that the observed relationship is not due to endogeneity or sample selection.

These consistent findings across estimation techniques reinforce the robustness of the conclusion that audit committee chairmen with prior independent auditing experience systematically increase audit fees through enhanced scrutiny, demand for quality, and engagement of reputable auditors.

Conclusions

This study provides compelling empirical evidence that the independent audit experience of the audit committee chairman significantly influences the level of audit fees among firms listed on the Tehran Stock Exchange. Specifically, firms led by audit committee chairmen with prior professional audit experience pay substantially higher audit fees—approximately 12% more—than those led by chairmen without such backgrounds. From a theoretical standpoint, the results are consistent with agency theory, which posits that enhanced monitoring mechanisms mitigate information asymmetry but incur additional oversight costs. Chairmen with audit experience understand audit procedures, recognize the importance of rigorous testing, and are more sensitive to control deficiencies or fraud risks. Consequently, they advocate for broader audit scopes and higher-quality auditors, elevating audit effort and costs. From a resource-dependence perspective, such chairmen serve as valuable resources who import specialized knowledge and professional credibility into the firm's governance architecture. Their expertise not only strengthens the committee's negotiation capacity with auditors but also improves coordination between internal and external audit functions. In institutional terms, the appointment of an audit-experienced chairman signals conformity with evolving governance norms and regulatory expectations in Iran's capital market. This aligns with the Securities and Exchange Organization's initiatives to enhance board oversight and financial transparency. Importantly, the study also highlights nuanced interactions among chairman attributes. While general financial expertise may reduce audit fees by lowering perceived risk, specific audit experience increases fees by expanding audit scope. Thus, different dimensions of expertise have divergent economic consequences, suggesting that policymakers should differentiate between "financial literacy" and "audit proficiency" in governance codes.

Practical Implications

- 1. For Boards and Nomination Committees:** Selecting chairmen with prior audit experience can enhance oversight quality but may raise audit costs. Boards should evaluate this trade-off in light of their risk appetite and transparency objectives.
- 2. For Regulators:** Findings support policies encouraging professional diversity and technical competence within audit committees, while recognizing that genuine independence and expertise—not mere formal compliance—drive governance effectiveness.
- 3. For Auditors:** Engagements with audit-experienced chairmen likely entail more detailed audit requests and longer fieldwork. Audit firms should account for this in engagement planning and pricing strategies.
- 4. For Researchers:** The results invite further exploration of the interplay between audit committee leadership characteristics and audit quality outcomes in different institutional settings, including cross-country comparisons and experimental validations.

Although the study uses a comprehensive sample and rigorous methods, it remains confined to one emerging market context. Future research could test the model in other jurisdictions to assess external validity. Additionally, qualitative studies (e.g., interviews with chairmen and

auditors) could uncover behavioral mechanisms behind the quantitative relationship observed here. Integrating multi-dimensional measures of audit quality and psychological traits of chairmen may also yield deeper insights.

Author Contributions

Ali Ebrahimi Kordlar: Conceptualization, methodology, supervision, project administration, writing—review and editing, Validation, manuscript consultation. **Morteza Fakhari:** Resources, data curation, software, formal analysis, investigation, visualization, writing—original draft preparation, writing—review and editing.

Data Availability Statement

“Not applicable”.

Acknowledgements

The authors would like to thank all participants in the present study.

Ethical Considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

بررسی تأثیر سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی بر حق الزحمه حسابرسی

علی ابراهیمی کردلر^۱ و مرتضی فخاری^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه حسابداری و حسابرسی، دانشکده حسابداری و علوم مالی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: aebrahimi@ut.ac.ir

۲. گروه حسابداری و حسابرسی، دانشکده حسابداری و علوم مالی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: fakhari.m@ut.ac.ir

چکیده

هدف: این پژوهش درصدد است تا به بررسی تأثیر سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی بر حق الزحمه حسابرسی مستقل صورت‌های مالی سالانه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بپردازد.

روش: برای آزمون فرضیه پژوهش از روش رگرسیون چندگانه با روش‌های برآورد حداقل مربعات تعمیم یافته استفاده شده است. همچنین با توجه به نوع داده‌های مورد استفاده (داده‌های ترکیبی) آزمون‌های خاص این داده‌ها مانند آزمون‌های پایایی، آزمون‌های تشخیصی لیمر و هاسمن، آزمون‌های نقض فروض کلاسیک و آزمون‌های معناداری مدل و ضرایب نیز انجام شدند.

یافته‌ها: نتایج به‌دست آمده نشان داد سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی تأثیر مستقیم معناداری بر حق الزحمه حسابرسی دارد، به این معنی که سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی باعث افزایش حق الزحمه حسابرسی مستقل می‌شود.

نتیجه‌گیری: سابقه کاری حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی بدین معناست که رئیس کمیته با فرآیند حسابرسی مستقل آشنایی دارد، به همین دلیل این فرد احتمالاً حساسیت بیشتری نسبت به نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، ریسک‌های تقلب و پیچیدگی‌های حسابداری نشان می‌دهد و بنابراین، از حسابرس مستقل بهترین استفاده را برای افزایش کیفیت اطلاعات و گزارش‌های مالی می‌نماید و در بخش‌هایی که احتمال ریسک حسابرسی بالاتر است با در میان گذاشتن نقاط ضعف باعث می‌شود حسابرسان مستقل تمرکز بیشتری بر آن بخش‌ها نمایند و در نتیجه خواهان انجام رسیدگی‌های گسترده‌تر، آزمون‌های تحلیلی عمیق‌تر و استفاده از یک حسابرس متخصص و معتبر است که این موارد منجر به افزایش ساعات کاری حسابرسان و در نتیجه افزایش حق الزحمه حسابرسی مستقل خواهد شد. این یافته همچنین تأیید می‌کند کیفیت بالاتر در نظارت هیئت مدیره می‌تواند با افزایش هزینه‌های نظارت رابطه‌ای مستقیم داشته باشد، بنابراین، نتیجه به‌دست آمده منطقی به نظر می‌رسد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی.

تاریخ‌ها:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۳/۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۸/۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۸/۱۳

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۱۰/۳

واژه‌های کلیدی:

حق الزحمه حسابرسی،
رئیس کمیته حسابرسی،
سابقه فعالیت حسابرسی مستقل
رئیس کمیته حسابرسی.

طبقه‌بندی JEL:

M42.

استناد: ابراهیمی کردلر، علی و فخاری، مرتضی (۱۴۰۴). بررسی تأثیر سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی بر حق الزحمه حسابرسی. *مجله دانش حسابداری*، ۱۶(۴)، ۶۵-۹۰. <https://doi.org/10.22103/jak.2025.25333.4181>

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان.

© نویسنده / نویسندگان.

۱- مقدمه

کمیته حسابرسی، نقش مهمی در بحث نظارت هیئت مدیره ایفا می‌کند (جامعی و رستمیان، ۱۳۹۵). تغییرات رخ داده در حاکمیت شرکتی، وظایف مهمی را بر عهده اعضای کمیته حسابرسی و رؤسای کمیته‌های حسابرسی قرار داده است، به گونه‌ای که میزان کارهای مربوط به آنها به صورت قابل توجهی افزایش پیدا کرده است. مسئولیت رئیس کمیته حسابرسی، در پشتیبانی از نقش کمیته، بسیار چشمگیر است. این استدلال وجود دارد که برای پیشرفت فعالیت‌های مربوط کمیته، به شخصی نیاز است که دارای تخصص مالی به همراه تعهد باشد، با این وجود، در پژوهش‌های علمی به نقش اساسی رئیس کمیته حسابرسی کمتر پرداخته شده است (بی‌هویان و همکاران، ۲۰۲۰).

رئیس کمیته حسابرسی به عنوان بالاترین مقام اجرایی کمیته حسابرسی در نظر گرفته می‌شود (ارنست و یانگ، ۲۰۱۱). اثربخشی کمیته حسابرسی به قدرت رهبری رئیس کمیته در تنظیم خط‌مشی‌ها، سبک کاری و دستور کار کمیته حسابرسی بستگی دارد. نقش کمیته حسابرسی در نظارت بر اجرای درست کنترل‌های داخلی، نحوه گزارشگری مالی و ایجاد ارتباط مناسب بین حسابرس مستقل شرکت به عنوان منتخب صاحبان سهام و هیئت مدیره به عنوان مسئول ارائه گزارش‌های مالی برای صاحبان سهام و سایر استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی بسیار پررنگ است. تحقیقات صورت گرفته نشان داده‌اند که جایگاه رئیس کمیته حسابرسی به طور قابل توجهی بیانگر شخصی است که مسئولیت رهبری گروهی از اشخاص را بر عهده دارد (جامعی و رستمیان، ۱۳۹۵). رئیس کمیته به عنوان رهبر کمیته حسابرسی، موظف است فرهنگ سازمان را درک کرده، انتظارات روشنی را برای اعضای کمیته تعیین نموده و هم‌مدیریت و هم‌حسابرسان را در نظر بگیرد. رئیس کمیته، نسبت به سایر اعضای کمیته حسابرسی پاسخگوتر است و نقش مهمی در نظارت بر گزارشگری مالی و ارزیابی اثربخشی کمیته حسابرسی ایفا می‌کند (برومیلو و کلر، ۲۰۱۱). تحقیقات قبلی، شواهدی را ارائه می‌دهد که ویژگی‌های کمیته حسابرسی مانند استقلال، تخصص، اندازه و عملکرد برای اثربخشی کمیته حسابرسی حیاتی هستند (دالیوال و همکاران، ۲۰۱۰ و کریشنان و همکاران، ۲۰۰۵). همچنین، عزیزخانی و همکاران^۱ (۲۰۲۳) در پژوهشی با دامنه بررسی شرکت‌های استرالیایی استدلال می‌کنند که ویژگی‌های کمیته حسابرسی مانند استقلال، تخصص، اندازه و عملکرد بر حق‌الزحمه حسابرسی تأثیر گذار است، و نیز اعضای کمیته به شدت خواهان رئیس کمیته حسابرسی هستند که متخصص مالی باشد، نه فقط فردی که واجد شرایط استانداردهای طبقه‌بندی شده باشد.

به‌رغم نقش حیاتی رئیس کمیته حسابرسی در انجام مسئولیت‌های کمیته و تکالیف سیزده‌گانه و گسترده‌ای که به موجب ماده (۹) منشور کمیته حسابرسی بر عهده کمیته حسابرسی در قبال حسابرس مستقل گذاشته شده است، مشاهده می‌گردد که تاکنون در ایران، آثار سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته بر حق‌الزحمه حسابرسی بررسی نشده است. از طرفی، مطابق ماده (۲) منشور کمیته حسابرسی، یکی از محوری‌ترین اهداف تصویب منشور مزبور تأکید بر بررسی مستمر استقلال حسابرس مستقل از مدیریت و اثربخشی امر حسابرسی مستقل توسط کمیته حسابرسی (به نیابت از هیئت مدیره) است، در همین راستا بررسی‌های به‌عمل آمده بیانگر این است که در هیچ‌کدام از مطالعات قبلی صورت گرفته در ایران بررسی تأثیر دارا بودن مهارت و تخصص حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی و آشنایی رئیس کمیته با فرآیند حسابرسی بر جنبه‌های

¹ Bhuiyan

² Ernst & Young

³ Bromilow & Keller

⁴ Dhaliwal

⁵ Krishnan

⁶ Azizkhani

مختلف مربوط به حسابرس مستقل از جمله حق الزحمه حسابرسی مورد توجه قرار نگرفته است، و صرفاً تخصص مالی و تخصص تجربی رئیس کمیته حسابرسی به صورت کلی مورد بحث واقع شده است که با توجه به اهمیت موضوع و ارتباط نزدیک و گسترده کمیته حسابرسی و مدیر ارشد اجرایی این کمیته با حسابرس مستقل، بررسی موضوع این تحقیق حائز اهمیت است. بنابراین، این پژوهش به دنبال پر کردن شکاف موجود در ادبیات این حوزه، از طریق پاسخ به این مسأله است که آیا و چگونه سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی بر حق الزحمه حسابرسی تأثیر می‌گذارد. همچنین، انجام این مطالعه و نتیجه‌گیری‌های نهایی آن، به دلیل مطرح نمودن مباحثی در رابطه با سابقه رئیس کمیته حسابرسی و ارتباط آن با وظایف محوله، امکان ایجاد مبنایی برای تحقیقات و نتیجه‌گیری‌های آینده را فراهم می‌نماید.

اقتصاد ایران به دلیل تورم ساختاری بالا، نوسانات شدید نرخ ارز و تحریم‌های بین‌المللی در زمره پرریسک‌ترین محیط‌های اقتصادی در بین بازارهای نوظهور قرار دارد. این سطح از ریسک ذاتی کسب و کار حسابرسان را بسیار محتاط و ریسک‌گریز می‌کند. بنابراین، هر عاملی (مانند سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی) که بتواند بر ریسک ادراک‌شده حسابرس اثر بگذارد، می‌تواند تأثیر قوی‌تر و ملموس‌تری بر حق الزحمه حسابرسی داشته باشد. این اثر ممکن است در بازارهای باثبات‌تر به سادگی قابل مشاهده نباشد. تمرکز این مطالعه بر بورس اوراق بهادار تهران، نه تنها به دلیل دسترسی به داده‌ها بلکه به دلیل وجود ویژگی‌های منحصر به فردی است که آن را به یک زمینه پژوهشی غنی تبدیل می‌کند. ویژگی‌های منحصر به فرد و بافت خاص اقتصادی-نهادی ایران، آن را به یک میدان آزمایشگاهی طبیعی مطلوب برای آزمون فرضیه پژوهش، تبدیل می‌کند. این ویژگی‌ها نه تنها تعمیم‌پذیری یافته‌ها را محدود نمی‌کند، بلکه به درک ما از چگونگی عمل کردن مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی در بازارهای نوظهور پرریسک می‌افزاید. سازمان بورس و اوراق بهادار در دو دهه اخیر با تصویب دستورالعمل‌های متعدد حاکمیت شرکتی، چارچوب نظارتی نسبتاً پیشرفته‌ای را ایجاد کرده است. این موضوع، امکان مقایسه‌پذیری بیشتری با مطالعات بین‌المللی فراهم می‌آورد. از سوی دیگر، بررسی چگونگی عمل کردن این چارچوب نظارتی در عمل، درک ما از چالش‌های اجرایی کردن قوانین خوب در یک محیط نهادی پیچیده را افزایش می‌دهد، همچنین انتخاب شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به عنوان حوزه مکانی پژوهش، امکان دسترسی به داده‌های معتبر و استاندارد شده را فراهم می‌نماید، زیرا این داده‌ها تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار هستند و شرکت‌های مزبور ملزم به افشای اطلاعات به صورت منظم هستند، این موضوع قابلیت اتکاء و مقایسه‌پذیری را افزایش می‌دهد. از طرفی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران، بخش عمده‌ای از اقتصاد ایران را تشکیل می‌دهند که امکان تعمیم نتایج به طیف وسیعی از بنگاه‌های بزرگ را فراهم می‌نماید.

با مرور ادبیات موجود، آشکار می‌شود که اکثر پژوهش‌های مرتبط با نقش ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی، در بازارهای توسعه یافته انجام شده و تمرکز آنها عمدتاً بر معیارهای عمومی‌ای مانند تخصص مالی بوده است، این در حالی است که بازارهای نوظهور به دلیل ویژگی‌های نهادی منحصر به فرد، از جمله ساختار مالکیت متمرکز، کیفیت پایین تر افشا، محیط نظارتی در حال گذار و ریسک‌های سیاسی-اقتصادی بالاتر، نیازمند بررسی عوامل اثرگذار خاص‌تری هستند. پژوهش حاضر، با تمرکز بر سابقه حسابرسی مستقل به عنوان شاخصی عینی و عمل‌گرا، درصدد پر کردن این شکاف در ادبیات است. بنابراین، این مطالعه از یک سو ادبیات محدود موجود در بازارهای نوظهور را غنی می‌سازد و از سوی دیگر با ارائه شواهدی از ایران، درکی واقع‌گرایانه از کارکرد مؤثر نهادهای حاکمیت شرکتی در این گونه بازارها را ارائه می‌نماید.

یافته‌های این پژوهش از جنبه نظری، یافته‌های مطالعات پیشین همچون (ابوت و همکاران، ۲۰۰۴) و (دالیوال و همکاران، ۲۰۱۰) را تأیید می‌کند که بر نقش کلیدی ویژگی‌های اعضای کمیته حسابرسی در تقویت نظارت و افزایش کیفیت حسابرسی تأکید داشتند. با این حال، از نظر تجربی این مطالعه، تمایز معناداری را نیز نشان می‌دهد، در حالی که مطالعات مذکور در بافت بازارهای توسعه‌یافته (عمدتاً آمریکا) انجام شده و بر تأثیر یکنواخت و عمدتاً مثبت تخصص مالی بر حق‌الزحمه تمرکز داشتند، یافته‌های این پژوهش در بافت بازار نوظهور ایران نشان می‌دهد سابقه حسابرسی مستقل، نقش قوی‌تر و تعیین‌کننده‌تری نسبت به صرف «تخصص مالی» ایفا می‌کند. این تفاوت را می‌توان به ویژگی‌های نهادی خاص بازار ایران از جمله ریسک ذاتی بالاتر، ساختار مالکیت متمرکزتر و نیاز به نظارت عملیاتی مستقیم‌تر نسبت داد که وجود تجربه عملی در حسابرسی را به یک دارایی حاکمیتی حیاتی تبدیل می‌کند. بنابراین، این مطالعه نه تنها نقش مکمل ویژگی‌های رئیس کمیته را نشان می‌دهد، بلکه بر اهمیت تقدم تجربه عملی بر دانش نظری در محیط‌های با ریسک بالاتر، صحنه می‌گذارد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱-۲- مبانی نظری

۲-۱-۱-۲- کمیته حسابرسی و رئیس کمیته حسابرسی

با ایجاد شرکت‌های سهامی و جدایی مالکان از مدیران و انتخاب مدیران به نمایندگی از مالکان، دانش پژوهان دریافتند که همه گروه‌ها و اشخاص مربوط به یک شرکت سهامی، به منظور دستیابی به یک هدف مشترک در حال فعالیت نیستند، بلکه میان گروه‌ها و اشخاص گوناگون مشغول در شرکت، تضاد منافع وجود دارد. این تضاد، تحت عنوان نظریه نمایندگی در دهه ۱۹۷۰ میلادی توسط جنسن و مک‌کلینگ^۱ بیان شد. بر اساس دیدگاه مطرح شده توسط آنها، رابطه نمایندگی قراردادی است که بر مبنای آن مالکان، کارگزار را از طرف خود، انتخاب و اختیارات خود را به او واگذار می‌کند (سرایبی، ۱۳۹۹). از طرفی، راهبری شرکتی، ساختاری است که برای سازمان طراحی می‌شود تا فعالیت‌ها و اقدامات آن مورد نظارت و کنترل قرار گرفته و از اینکه قدرت تصمیم‌گیری تابع انگیزه‌ها و منافع شخصی قرار نگیرد، برای حفظ و تأمین انتظارات استفاده‌کنندگان اعم از درون یا برون سازمانی به کار گرفته می‌شود (کیان و فقیه، ۱۳۹۶). در همین راستا، کمیته‌های حسابرسی اثربخش، از اجزای مهم در فعالیت‌ها و راهبری شرکت‌ها به حساب می‌آیند و می‌توانند کمک‌های بزرگی را در اختیار شرکت‌ها به منظور رسیدن به اهداف آنان قرار دهند. به همین دلیل، سازمان‌های بهره‌مند از واحد حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی مؤثر، ارزیابی‌های مطلوب‌تری در رابطه با شناخت خطرهای محیط کسب و کار، رویه‌ها و عناصر تجاری خود دارند.

در ایران، سازمان بورس و اوراق بهادار، در سال ۱۳۹۱ کلیه شرکت‌های ثبت شده در بورس اوراق بهادار تهران را مکلف کرد که تا تاریخ ۱۹ مهر ماه ۱۳۹۹ اسامی اعضای کمیته حسابرسی خود را به سازمان بورس و اوراق بهادار اعلام کنند. در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۲۳ نیز در راستای ماده ۱۰ دستورالعمل کنترل‌های داخلی برای ناشران پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران، منشور کمیته حسابرسی شرکت نمونه (سهامی عام) شامل ۱۴ ماده و ۲ تبصره به تصویب هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار رسید و از تاریخ تصویب، لازم‌الاجرا شده است. براساس آن، هدف از تشکیل کمیته حسابرسی، کمک به ایفای مسئولیت نظارتی هیئت مدیره و بهبود آن برای کسب اطمینان معقول از: ۱- اثربخشی فرآیندهای نظام راهبری و مدیریت ریسک و کنترل‌های داخلی، ۲- سلامت گزارشگری مالی، ۳- اثربخشی

¹ Jensen and Meckling

حسابرسی داخلی، ۴- استقلال و اثربخشی حسابرسی مستقل و ۵- رعایت قوانین و مقررات است (حاجیها و همکاران، ۱۳۹۶ و خیرالهی و همکاران، ۱۳۹۴).

از مهمترین اصول اساسی این است که اکثریت اعضای کمیته حسابرسی باید از اعضای مستقل تشکیل شوند (منشور کمیته حسابرسی، ۱۳۹۱). از اعضای کمیته حسابرسی انتظار می‌رود که سواد مالی و درک کافی از تجارت شرکت داشته باشند. این موضوع، به آنها امکان می‌دهد تا به طور مستمر از یک دیدگاه انتقادی و کاوشگر در مورد فرآیند گزارشگری مالی شرکت، معاملات و سایر اطلاعات مالی شرکت استفاده کنند و به طور موثر ادعاهای مدیریت در مورد وضعیت مالی شرکت را به چالش بکشند (السیانی و همکاران^۱، ۲۰۲۳). رئیس کمیته حسابرسی باید عضو مستقل هیئت مدیره یا عضو غیر موظف مالی هیئت مدیره باشد (منشور کمیته حسابرسی، ۱۳۹۱). رئیس کمیته حسابرسی به همراه سایر اعضای کمیته، مسئولیت نظارت بر فرآیند گزارشگری مالی را بر عهده دارند، با این حال، با توجه به نقش رئیس کمیته حسابرسی، در صورتی که اقدام نادرستی انجام شود، احتمالاً میزان پاسخگویی و مسئولیت رئیس کمیته به نسبت سایر اعضای آن، بیشتر خواهد بود (تانی و اسمیت^۲، ۲۰۱۴). همچنین، طبق الزامات سازمان بورس و اوراق بهادار ایران، رئیس کمیته حسابرسی ملزم به حضور در جلسات مجمع عمومی است تا به سؤالات سهامداران پاسخگو باشد (منشور کمیته حسابرسی، ۱۳۹۱). رئیس کمیته حسابرسی، اصلی‌ترین فرد در کمیته حسابرسی است که مسئولیت برقراری ارتباط با مدیریت، واحد حسابرسی داخلی و حسابرسان مستقل را دارد و اثربخشی کمیته حسابرسی را تعیین می‌کند (برومیلو و کلا^۳، ۲۰۱۱). بنابراین، انتظار می‌رود که رئیس کمیته حسابرسی دارای بیشترین مسئولیت و اثرگذارترین فرد در کمیته حسابرسی باشد.

اگرچه چارچوب نظری این پژوهش، عمدتاً مبتنی بر تئوری نمایندگی است، اما می‌توان از نظریه‌های مکمل دیگری نیز برای تبیین بهتر یافته‌ها بهره گرفت. بر اساس نظریه وابستگی به منابع (پففر و سالانجیک^۴، ۱۹۷۸)، حضور رئیس کمیته حسابرسی با تخصص مالی یا سابقه حسابرسی مستقل به منزله دسترسی به منبعی حیاتی از دانش و تجربه است که می‌تواند کیفیت نظارت و حسابرسی را ارتقا داده و در نتیجه بر حق الزحمه حسابرسی اثرگذار باشد. همچنین نظریه نهادی (دی ماجیو و پاول^۵، ۱۹۸۳)، بیان می‌کند که فشارهای قانونی و نظارتی در بازار ایران (مانند الزامات سازمان بورس برای تشکیل کمیته حسابرسی) به‌عنوان نیروهای نهادی عمل می‌کنند که شرکت‌ها را به سمت تقاضای حسابرسی با کیفیت بالاتر سوق می‌دهند. بنابراین، ترکیب این نظریه‌ها می‌تواند چارچوب نظری جامع‌تری فراهم آورد که هم به منطق اقتصادی و هم به الزامات نهادی توجه دارد.

۲-۱-۲- روابط بین کمیته حسابرسی و حسابرس مستقل

حسابرس مستقل، به عنوان ابزار مهمی در نظر گرفته می‌شود که تضاد منافع بین مدیریت و مالکان را همسو می‌کند، جایی که حسابرس مستقل به طور دوره‌ای، به استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی (داخلی / خارجی) از صحت و انصاف صورت‌های مالی صادر شده توسط مدیریت شرکت گزارش می‌دهد (واتس و زیمرمن^۳، ۱۹۸۳). بر اساس تئوری نمایندگی، دلیل اصلی نیاز به حسابرسی مستقل، کاهش تضاد منافع بین مدیران، مالکان و دارندگان اوراق قرضه است (جنسن^۴، ۱۹۹۴). کارسلو و نیل^۵ (۲۰۰۰) در پژوهشی، به این نتیجه رسیدند که کیفیت حسابرسی در کاهش تعارض نمایندگی نقش دارد، جایی که قابلیت اطمینان و اعتبار اعداد حسابداری را افزایش می‌دهد. آنان همچنین بیان کردند که کیفیت حسابرسی و نقش حسابرسان قانونی ممکن است

¹ Alsayani

² Tanyi & Smith

³ Watts & Zimmerman

⁴ Jensen

⁵ Carcello & Neal

تحت تأثیر ویژگی‌های حاکمیت شرکت و سیستم قانونی برای حمایت از سرمایه‌گذار باشد. حساب‌رسان مستقل، نقش مهمی در فرآیند گزارشگری مالی دارند، به طوری که آنها باید درباره لحاظ شدن تمام جنبه‌های بااهمیت، طبق چارچوب گزارشگری مالی در صورت‌های مالی اظهار نظر کنند. استانداردهای حسابرسی نیز حساب‌رسان را به اعمال قضاوت حرفه‌ای و تردید حرفه‌ای در تمام مراحل عملیات حسابرسی ملزم می‌کند (هیئت بین‌المللی تدوین استانداردهای حسابرسی و اطمینان بخشی^۱، ۲۰۰۸). هدف گزارش که محصول نهایی فعالیت حسابرسی مستقل است، بهینه کردن گزارشگری مالی از طریق افزودن اعتبار به اطلاعات گزارش شده است، اعتباری که بر مبنای شواهد به دست آمده و در نتیجه قابل توجیه است (صفرزاده و رفیعی، ۱۳۸۹). وابستگی متقابل حساب‌رسان، سازمان و مشتریان، باعث شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی شده است (کنشل و همکاران^۲، ۲۰۱۳). مدت‌هاست که از نظریه ارتباطات اجتماعی، برای توضیح نگرش و رفتار افراد نسبت به سازمان استفاده می‌شود (کرپانزانو و همکاران^۳، ۲۰۱۷). بر خلاف ماهیت کوتاه مدت ارتباطات اقتصادی، ارتباطات اجتماعی، مستلزم تعامل رابطه محور، مشارکت و مزایای بدون حساب و تمرکز بلند مدت است (مارتینو و همکاران^۴، ۲۰۲۰). وجود ارتباطات اجتماعی، منجر به تسهیم اطلاعات میان افراد شده و اعتماد میان آنها را افزایش می‌دهد (بختیاری و همکاران، ۱۳۹۸). روابط اجتماعی بین مدیران کمیته حسابرسی و حساب‌رسان مستقل، مانند ارتباط فارغ‌التحصیلان، پیوند معلم و دانشجو، وابستگی شغلی و پیوندهای شهر زادگاه، می‌تواند بر استقلال حساب‌رسان مستقل و نقش نظارتی کمیته حسابرسی و به نوبه خود، بر کیفیت و حق الزحمه حسابرسی تأثیر بگذارد (ژیانگ و لین^۵، ۲۰۲۴). کمیته حسابرسی همچنین ممکن است از طریق رابطه درهم تنیده کمیته حسابرسی - حساب‌رسان، روابط اجتماعی با حساب‌رسان مستقل ایجاد کند. از طریق ارتباطات مکرر و چندگانه، در طول زمان، بر اساس اعتماد و آشنایی، روابط بهتر و طولانی‌تر مشتری - حساب‌رسان و روابط شخصی بین مدیران کمیته حسابرسی و حساب‌رسان مستقل ایجاد می‌شود که بر تصمیمات انتخاب حساب‌رسان و دوره تصدی تعهد تأثیر می‌گذارد (بیتی و فرنلی^۶، ۱۹۹۸؛ دیویسون و همکاران^۷، ۱۹۸۴ و سیرایت و همکاران^۸، ۱۹۹۲). بنابراین، مدیران کمیته حسابرسی ترجیح می‌دهند مؤسسه‌های حسابرسی را از طریق پیوندهای هیئت مدیره انتخاب کنند که تجربه یا دانش قبلی با آنها دارند (دیویسون و همکاران، ۱۹۸۴؛ یوهانسن و پترسون^۹، ۲۰۱۳ و لنوکس و یو^{۱۰}، ۲۰۱۶)، که روابط در هم تنیده کمیته حسابرسی - حساب‌رسان را ایجاد می‌کند. مدیران کمیته حسابرسی که با حساب‌رسان مرتبط می‌شوند، با سیاست‌های حسابرسی و شبکه‌های کاری حساب‌رسان بیشتر آشنا هستند و ارتباط بهتری با حساب‌رسان خواهند داشت (چن و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۴ و یوهانسن و پترسون، ۲۰۱۳). از آنجایی که به اشتراک‌گذاری اطلاعات مؤثرتر است، رابطه درهم تنیده کمیته حسابرسی - حساب‌رسان نیز ساعات حسابرسی را کاهش و کارایی حسابرسی را بهبود می‌بخشد (هان و همکاران^{۱۲}، ۲۰۲۳). شرکت‌های دارای روابط در هم تنیده، احتمالاً حساب‌رسان متخصص صنعت را انتخاب می‌کنند، حق الزحمه حسابرسی بالاتری می‌پردازند (ژو و آلبرینگ^{۱۳}، ۲۰۱۸) و حسابرسی با کیفیت بالاتری دریافت می‌کنند (چن و همکاران، ۲۰۱۴ و فان^{۱۴}، ۲۰۱۵). با این حال، هان و همکاران (۲۰۲۳) دریافتند روابط در هم تنیده تأثیر قابل توجهی بر حق الزحمه حسابرسی و کیفیت

¹ International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)

² Knechel

³ Cropanzano

⁴ Martinow

⁵ Xiang & Lin

⁶ Beattie & Fearnley

⁷ Davidson

⁸ Seabright

⁹ Johansen and Pettersson

¹⁰ Lennox & Yu

¹¹ Chen

¹² Han

¹³ Xu and Albring

¹⁴ Fan

حسابرسی ندارد و حسین و همکاران^۱ (۲۰۱۶) تأثیرات منفی رابطه درهم تنیده کمیته حسابرسی - حسابرس را یافتند که استقلال حسابرس را از بین می‌برد و کیفیت حسابرسی را کاهش می‌دهد.

۲-۱-۳- درهم تنیدگی کمیته حسابرسی - حسابرس و حق الزحمه حسابرسی

درهم تنیدگی روابط کمیته حسابرسی - حسابرس، زمانی اتفاق می‌افتد که شرکت‌هایی با مدیران کمیته حسابرسی به هم پیوسته، مؤسسه حسابرسی یکسانی را استخدام می‌کنند. یوهانسن و پترسون (۲۰۱۳)، به این نتیجه رسیدند مدیران کمیته حسابرسی، تمایلی به انتصاب موسسات حسابرسی دارند که قبلاً با آنها ارتباط داشتند و حتی مایل به پرداخت حق الزحمه‌های حسابرسی بالاتر هستند. وجود رابطه درهم تنیده کمیته حسابرسی - حسابرس، ممکن است به این معنی باشد که مدیران کمیته حسابرسی، اعتماد بیشتری به این دارند که مؤسسه حسابرسی، دارای کیفیت حسابرسی بالایی است (لنوکس و یو، ۲۰۱۶). مشخص شده است که شرکت‌های دارای رابطه درهم تنیده کمیته حسابرسی - حسابرس، تجدید ارائه گزارش‌های مالی کمتر (فان، ۲۰۱۵) و کیفیت سود بالاتری دارند (چن و همکاران، ۲۰۱۴). سرمایه شهرت، نیروی محرکه قوی در افزایش انگیزه‌های نظارت مدیران کمیته حسابرسی است، زیرا شکست حسابرسی می‌تواند با نشان دادن ناتوانی آنها در انتخاب حسابرس مناسب و یا نظارت بر عملکرد حسابرس، به اعتبار مدیر کمیته حسابرسی آسیب برساند (چن و همکاران، ۲۰۱۴ و سرینیواسان^۲، ۲۰۰۵). مدیران به هم پیوسته که در چند هیئت مدیره عضویت دارند با خطرات شهرت بیشتری روبرو هستند (ژونگ و همکاران^۳، ۲۰۱۷).

رابطه درهم تنیده کمیته حسابرسی - حسابرس، بیانگر این است که مدیران، از کیفیت ضعیف حسابرسی، بیشتر رنج خواهند برد زیرا ممکن است کرسی‌های هیئت‌مدیره خود را در سایر شرکت‌های درهم تنیده از دست بدهند (فیچ و شیوداسانی^۴، ۲۰۰۷). به دلیل آسیب احتمالی به شهرت مدیران، رابطه در هم تنیده باعث می‌شود مدیران، بیشتر به کیفیت حسابرسی اهمیت دهند و از نظر کمی حسابرسی بیشتری را طلب کنند (ژو و آتلبرینگ^۵، ۲۰۱۸). بنابراین، حسابرسان به حق الزحمه‌های حسابرسی بالاتری نیاز دارند، زیرا کیفیت حسابرسی بالاتر مورد انتظار مدیران کمیته حسابرسی در هم تنیده، حجم کاری حسابرسان را افزایش می‌دهد (سیمونیک^۶، ۱۹۸۰). از آنجایی که حق الزحمه حسابرسی پایین، به کیفیت حسابرسی آسیب می‌رساند، مدیران کمیته حسابرسی درهم تنیده نیز مایل به پرداخت هزینه‌های حسابرسی بالاتری برای افزایش کیفیت حسابرسی و حفظ شهرت خود هستند (بک و مولدین^۷، ۲۰۱۴ و کولیر و گریگوری^۸، ۱۹۹۶). در این میان، از آنجایی که مدیران کمیته حسابرسی درهم تنیده، این قدرت را دارند که تغییر حسابرس را در سایر شرکت‌های به هم پیوسته توصیه کنند، حسابرسان، در صورت از دست دادن شهرت خود در صورت شکست در حسابرسی شرکت، (به دلیل امکان از دست دادن شرکت‌های به هم پیوسته یا در قالب یک گروه)، دچار ریسک شهرت بزرگتری خواهند شد (دی آنجلو^۹، ۱۹۸۱). حسابرسان ممکن است برای ارتقای کیفیت حسابرسی و جلب رضایت مدیران کمیته حسابرسی درهم تنیده، مجبور شوند ساعات حسابرسی خود را افزایش دهند، تعداد بیشتری از روش‌های حسابرسی را انجام و پوشش حسابرسی را گسترش دهند که منجر به حق الزحمه‌های حسابرسی بالاتر می‌شود (گریفین و همکاران^۹، ۲۰۱۰).

¹ Hossain

² Srinivasan

³ Zhong

⁴ Fich & Shivdasani

⁵ Simunic

⁶ Beck & Mauldin

⁷ Collier & Gregory

⁸ DeAngelo

⁹ Griffin

۲-۱-۴- سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی

حق الزحمه حسابرسی، به عنوان شاخصی از کیفیت حسابرسی و ریسک مرتبط با آن، تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله ویژگی‌های حاکمیت شرکتی قرار می‌گیرد. یکی از این ویژگی‌ها، ترکیب و تخصص اعضای کمیته حسابرسی، به ویژه رئیس کمیته حسابرسی است، رئیس کمیته حسابرسی با سابقه حسابرسی مستقل، به دلیل آگاهی از فرآیندهای حسابرسی و استانداردهای حرفه‌ای، می‌تواند نقش نظارتی قوی‌تری ایفا کند (دالیوال و همکاران، ۲۰۱۰). این فرد، به دلیل دانش فنی بالاتر، ممکن است حسابرسان مستقل با کیفیت‌تر (و گران‌تر) را انتخاب کند تا از دقت گزارش‌های مالی، اطمینان حاصل شود (ابوت و همکاران، ۲۰۰۴). همچنین، ممکن است حسابرسان، ریسک کمتری در مواجهه با چنین کمیته‌ای احساس کنند و در نتیجه، حق الزحمه کمتری مطالبه نمایند (اثر متضاد). بر همین اساس، این رابطه نیاز به بررسی دقیق‌تری دارد. همچنین، طبق نظریه علامت‌دهی، شرکت‌ها از ویژگی‌های کمیته حسابرسی به عنوان ابزاری برای ارسال علامت مثبت به بازار استفاده می‌کنند (کارسلو و همکاران، ۲۰۰۲). حضور رئیس کمیته حسابرسی با سابقه حسابرسی مستقل، علامتی به بازار و حسابرسان مبنی بر اهمیت کیفیت گزارشگری مالی در شرکت است. این علامت ممکن است منجر به تقاضای حسابرسی با دقت بالاتر شود که هزینه‌های بیشتری را به همراه دارد (کارسلو و همکاران، ۲۰۰۲). رئیس کمیته با تجربه حسابرسی، توانایی مذاکره مؤثرتر با حسابرسان را دارد و ممکن است موجب افزایش حق الزحمه به دلیل درخواست‌های اضافی مانند انجام آزمون‌های گسترده‌تر شود (کوهن و همکاران، ۲۰۱۴). اбот و همکاران (۲۰۰۴)، دریافتند که رابطه مثبتی بین تجربه حسابرسی اعضای کمیته و هزینه‌های حسابرسی وجود دارد، زیرا این افراد، حسابرسی با کیفیت‌تر را طلب می‌کنند. همچنین کارسلو و همکاران (۲۰۰۲) در پژوهشی نشان دادند که شرکت‌های دارای اعضای کمیته حسابرسی با تخصص مالی (از جمله سابقه حسابرسی)، حق الزحمه حسابرسی بالاتری پرداخت می‌کنند، زیرا تمایل به استخدام مؤسسات حسابرسی بزرگ‌تر دارند. کوهن و همکاران (۲۰۱۴)، دریافتند که در شرکت‌های با ریسک پایین، تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی ممکن است منجر به کاهش حق الزحمه شود، زیرا حسابرسان ریسک کمتری احساس می‌کنند. با توجه به مبانی نظری و شواهد تجربی، می‌توان انتظار داشت رئیس کمیته حسابرسی با سابقه حسابرسی مستقل، به دلیل دانش تخصصی، حسابرسان با کیفیت‌تر را انتخاب می‌کند که هزینه بالاتری دارند و موجب افزایش حق الزحمه حسابرسی می‌شود. همچنین، اثرات متضاد (مانند کاهش حق الزحمه به دلیل کاهش ریسک حسابرسی) نیز باید کنترل شوند.

۲-۲- پیشنهاد پژوهش

مطالعه ارنست برگر و همکاران^۳ (۲۰۲۴) با هدایت چارچوب مدیریت ریسک سه مرحله‌ای (شناسایی، ارزیابی و کاهش ریسک) و مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته با ۲۳ رئیس کمیته حسابرسی از شرکت‌های سهامی عام آلمان انجام شده است که نشان می‌دهد چگونه هدف رئیس کمیته حسابرسی از اجتناب از نتایج گزارش‌دهی مالی که خطرات شخصی (شهرت) را به همراه دارد، آنها را به تمرکز بر ویژگی‌های خاص قضاوت‌های حسابداری مدیریت برای ارزیابی ریسک‌های شخصی خود سوق می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که رئیس کمیته حسابرسی، ویژگی‌های خاص حسابرسان را در ارزیابی این خطرات مفید می‌داند. در مورد کاهش ریسک، نتایج نشان داد رؤسای کمیته حسابرسی ترجیح می‌دهند به جای واگذاری کامل آن به حسابرسان مستقل، فعالانه در بحث‌های مهم با مدیریت شرکت کنند. ژیانگ و لین (۲۰۲۴) به بررسی اثر درهم تنیدگی کمیته حسابرسی - حسابرسان مستقل بر حق الزحمه حسابرسی در نمونه‌ای از شرکت‌های سهامی عام چینی

¹ Abbott² Cohen³ Ernstberger

از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۸ پرداختند. نتایج نشان داد درهم تنیدگی کمیته حسابرسی-حسابرس مستقل، به طور معناداری حق الزحمه حسابرسی را افزایش می‌دهد و این رابطه مثبت، بیشتر در شرکت‌های با محیط‌های حاکمیت خارجی بهتر، همانطور وجود دارد که با سطح بازاریابی، محیط قانونی، شدت نظارتی و توجه تحلیلگر اندازه‌گیری شدند.

عزیزخانی و همکاران (۲۰۲۳) به بررسی ویژگی رؤسای کمیته حسابرسی با تصمیم‌گیری در مورد انتخاب حسابرس، حق الزحمه حسابرسی و کیفیت حسابرسی با استفاده از داده‌های مربوط به شرکت‌های استرالیایی پرداختند. نتایج نشان داد که شرکت‌هایی با رؤسای کمیته حسابرسی دارای دوره تصدی طولانی‌تر و عضویت در کمیته‌های حسابرسی سایر شرکت‌ها، احتمالاً حسابرسان تخصصی، چهار مؤسسه حسابرسی بزرگ^۱ و یا متخصص صنعت را انتخاب می‌کنند، هزینه‌های حسابرسی بالاتری می‌پردازند و اقلام تعهدی اختیاری کمتری دارند. آن دسته از رؤسای کمیته حسابرسی با صلاحیت‌های بالاتر، به احتمال زیاد، حسابرسی از چهار مؤسسه حسابرسی بزرگ را استخدام می‌کنند، هزینه‌های حسابرسی بالاتری را پرداخت می‌کنند و اقلام تعهدی اختیاری کمتری دارند، در حالی که رؤسای کمیته حسابرسی با شرایط حرفه‌ای، احتمال بیشتری دارد که یک حسابرس از چهار مؤسسه حسابرسی بزرگ و یا متخصص صنعت را استخدام کنند. در مقابل، شرکت‌هایی با رؤسای کمیته حسابرسی که مدیران اجرایی هستند، کمتر احتمال دارد حسابرسی از چهار مؤسسه حسابرسی بزرگ و یا متخصص صنعت را استخدام کنند و اقلام تعهدی اختیاری بالاتری دارند. یافته‌های آنها با مستند کردن این موضوع به ادبیات کمک می‌کنند که ویژگی‌های مختلف رؤسای کمیته حسابرسی، برای افزایش انتخاب حسابرس و کیفیت حسابرسی مهم هستند.

السیانی و همکاران (۲۰۲۳) به بررسی تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی در انتخاب حسابرس پرداختند. برای آزمون فرضیه‌ها از نمونه ۱۱۱ شرکت فعال در بازار سرمایه کشور اردن استفاده شد. با استفاده از رگرسیون لجستیک، نتایج این مطالعه نشان می‌دهد تنها دوره تصدی و مشغله رئیس کمیته حسابرسی، عوامل مهمی هستند که بر انتخاب حسابرس تأثیر می‌گذارند. در حالی که قومیت، تخصص و صلاحیت رئیس کمیته حسابرسی تأثیر قابل توجهی بر انتخاب حسابرس ندارد. **اینه^۲ (۲۰۲۲)** تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی را بر کارایی حسابرسی بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار کشور نیجریه را بررسی نمود. حجم نمونه ۱۱ بانک فهرست شده با استفاده از روش سرشماری انتخاب شده است. این مطالعه دوره‌ای از ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰ را پوشش می‌دهد که منجر به ۱۶۵ مشاهدات سالانه شرکت می‌شود. داده‌های به دست آمده با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی تجزیه و تحلیل شده است. نتایج نشان می‌دهد که اثربخشی کمیته حسابرسی با حق الزحمه حسابرسی ارتباط مثبت دارد، اما با تأخیر حسابرسی رابطه منفی دارد.

آفینا و همکاران^۳ (۲۰۲۲)، در مطالعه‌ای به تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر حق الزحمه حسابرسی در شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار کشور غنا پرداختند. اندازه کمیته حسابرسی، تنوع جنسیتی، تعداد جلسه و تخصص مالی برای اندازه‌گیری ویژگی‌های کمیته حسابرسی در برابر حق الزحمه‌های اخذ شده توسط مؤسسات حسابرسی اتخاذ شد. با استفاده از برآوردهای حداقل مربعات دومرحله‌ای و گشتاورهای تعمیم یافته دو مرحله‌ای، که برای مسائل درون‌زایی قوی هستند، شواهدی ارائه کردند که نشان می‌دهد اندازه کمیته حسابرسی، تنوع جنسیتی، جلسات کمیته حسابرسی و تخصص مالی با حق الزحمه‌های حسابرسی کمتر مرتبط هستند. همچنین شواهدی یافتند که نشان می‌دهد میزان تأثیر ویژگی‌های

¹ The Big 4

² Inneh

³ Afenya

کمیته حسابرسی بر حق‌الزحمه حسابرسی در شرکت‌های مالی بیشتر از شرکت‌های غیرمالی است.

لطفی و همکاران^۱ (۲۰۲۲) به بررسی رابطه ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی و کیفیت گزارش‌های مالی و کاهش احتمال دریافت اظهارنظر حسابرسی تعدیل شده از حسابرس مستقل می‌پردازند. ایشان از رگرسیون لجستیک برای بررسی تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی برای نمونه‌ای از ۴۶۰ مشاهده‌های سال-شرکت در بورس اوراق بهادار اردن برای سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۲۰ استفاده نمودند. نتایج این مطالعه تأیید می‌کند که ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی تأثیر معناداری بر کیفیت و کارایی گزارشگری مالی دارد. **غفران و اسالیوان^۲ (۲۰۱۷)** به بررسی تأثیر تخصص کمیته حسابرسی بر یکی از معیارهای کیفیت حسابرسی - حق‌الزحمه حسابرسی پرداختند. تجزیه و تحلیل آنها نشان می‌دهد کمیته‌های حسابرسی دارای سطوح بالاتری از تخصص مالی با حق‌الزحمه حسابرسی بالاتر مرتبط هستند. **ابوت و همکاران (۲۰۰۴)** به بررسی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر بهبود اثربخشی کمیته‌های حسابرسی شرکتی پرداختند. آنها ۸۸ گزارش مجدد از نتایج سالانه را در دوره ۱۹۹۱-۱۹۹۹، همراه با یک گروه کنترل مشابه از شرکت‌هایی با اندازه مشابه، فهرست بورس، صنعت و نوع حسابرس بررسی کردند و متوجه شدند استقلال و سطح فعالیت کمیته حسابرسی، ارتباط معناداری و منفی با وقوع مجدد ارائه دارد.

در پژوهش‌های داخلی مرتبط با موضوع این مطالعه، **محمدی و همکاران (۱۴۰۵)** اثر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر پیچیدگی گزارشگری مالی را بررسی نمودند. اطلاعات ۶۰ شرکت از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ مورد آزمون قرار گرفت. جهت اندازه‌گیری پیچیدگی گزارشگری مالی از تعداد صفحات گزارش فعالیت هیئت مدیره به عنوان معیار پیچیدگی (گزارش‌های طولانی‌تر؛ پیچیدگی بیشتر) استفاده شده است. یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که هرچه قدر تخصص حسابداری، استقلال و تجربه رئیس کمیته حسابرسی، بیشتر باشد، پیچیدگی گزارش‌های مالی کاهش می‌یابد. یافته‌های پژوهش **افسای (۱۴۰۳)** در مورد تخصص مالی و تجربه عضویت بیش از سه سال رئیس کمیته حسابرسی در کمیته حسابرسی و تأثیر آن بر انتخاب، کیفیت و حق‌الزحمه حسابرسی نشان داد که شرکت‌هایی که رؤسای کمیته آنها دارای تخصص مالی هستند، احتمال اینکه سازمان حسابرسی و مؤسسات حسابرسی دارای امتیاز کنترل کیفیت الف را انتخاب کنند بیشتر است، و نیز تخصص مالی رؤسای کمیته منجر به افزایش کیفیت و حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود و رابطه معناداری بین تجربه عضویت بیش از سه سال رئیس کمیته حسابرسی در کمیته حسابرسی با انتخاب حسابرس و حق‌الزحمه حسابرسی شناسایی نشد، اگرچه تأثیر آن با کیفیت حسابرسی مثبت و معنادار شناسایی شد.

یافته‌های پژوهش **محمدی و کوهساریان (۱۴۰۲)** در مورد تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر افشای مشارکت‌های اجتماعی از ۱۰۵ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که استقلال رئیس کمیته حسابرسی، تأثیر مثبت و معناداری بر افشای مسئولیت‌های اجتماعی دارد. همچنین، دوره تصدی و تخصص رئیس کمیته حسابرسی عامل مؤثری در بهبود افشای مسئولیت‌های اجتماعی است. **نظری و همکاران (۱۳۹۹)**، تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر گزارشگری به موقع در طی بازه زمانی ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۷ در مورد ۱۲۷ شرکت را بررسی نمودند. نتایج نشان داد بین تخصص مالی و تخصص تجربی رئیس کمیته حسابرسی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود ندارد. یافته‌های حاصل از پژوهش **صالحی و همکاران (۱۳۹۹)** با عنوان بررسی تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر رابطه بین

^۱ Lutfi

^۲ Ghafran & O'Sullivan

تأخیر در گزارشگری مالی و ارتباط ارزشی در مورد ۱۵۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی ۱۳۹۵ نشان داد تخصص رئیس کمیته حسابرسی به طور مثبت بر ارتباط ارزشی اثر گذار است، اما تخصص رئیس کمیته حسابرسی بر رابطه میان تأخیر در گزارشگری مالی و ارتباط ارزشی اثر گذار نیست.

۳- فرضیه پژوهش

با عنایت به مبانی نظری، اهمیت موضوع و مطالب پیشگفته، فرضیه پژوهش، به شرح ذیل تدوین شده است. فرضیه پژوهش: بین سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد.

۴- روش پژوهش

این پژوهش، از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ رابطه بین متغیرها، پژوهشی توصیفی از نوع همبستگی است. از نظر ماهیت داده‌ها پژوهشی کمی است. از نظر زمان (داده‌ها) نیز به ترتیب گذشته‌نگر و به صورت داده‌های ترکیبی^۱ است. از منظر روش جمع‌آوری اطلاعات، پژوهش حاضر، از دسته کتابخانه‌ای و اسنادکاوی است. از منظر ماهیت پژوهشی، تحقیقی اصیل است. تحقیق اصیل برای بار اول توسط شخص پژوهشگر انجام می‌شود مانند پایان‌نامه‌ها و مقالات (دیانتی دیلمی، ۱۴۰۲).

۱-۴- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۴ است که پایان سال مالی آنها منتهی به پایان اسفند ماه هر سال باشد و در طی بازه زمانی مورد بررسی تغییر سال مالی ندهاده باشند، از شرکت‌های فعال در صنایع واسطه‌گری مالی شامل بیمه، بانک، لیزینگ، هلدینگ و غیره نباشند و داده‌های آنها برای محاسبه متغیرهای پژوهش در دسترس باشد. با اعمال محدودیت‌های مذکور، تعداد شرکت‌های واجد شرایط باقیمانده به تعداد ۹۵ شرکت برای بازه زمانی سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۲ انتخاب شده است. یکی از ملاحظات مهم در نمونه‌گیری، احتمال سوگیری انتخاب است. در پژوهش حاضر، به منظور بررسی دقیق‌تر و کنترل هم‌زمان اثر متغیرها، از مدل انتخاب هکمن^۲ استفاده شد. این مدل ضمن برآورد هم‌زمان معادله انتخاب و معادله اصلی، امکان آزمون وجود یا عدم وجود سوگیری انتخاب را فراهم می‌آورد.

۲-۴- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و استخراج نتایج، از نرم افزارهای اکسل جهت وارد نمودن و آماده‌سازی داده‌ها و نرم‌افزار ایویوز نسخه ۱۳ جهت آزمون‌های آماری استفاده شده است. برای انتخاب روش تخمین مدل‌ها، از آزمون‌های تشخیصی لیمبر و هاسمن استفاده شده است. به منظور بررسی توان خط رگرسیون در بیان مقادیر مشاهده شده متغیر وابسته از مقدار آماره F و معناداری آن استفاده شده است. پس از معنادار بودن مدل رگرسیون، معناداری هر کدام از ضرایب آزمون شده است.

۳-۴- مدل و متغیرهای پژوهش

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، از مدل رگرسیونی زیر استفاده شده است:

$$\begin{aligned} \ln AF_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 ACC - Audit_{i,t} + \beta_2 ACC - Fin_{i,t} + \beta_3 ACC - EXP + \beta_4 AC - Size_{i,t} \\ & + \beta_5 AC - Gen_{i,t} + \beta_6 AC - Ind_{i,t} + \beta_7 \ln TA_{i,t} + \beta_8 \ln MVE_{i,t} + \beta_9 Lev_{i,t} \\ & + \beta_{10} ROA_{i,t} + \beta_{11} Loss_{i,t} + \beta_{12} CFO_{i,t} + \beta_{13} MB_{i,t} + \beta_{14} Growth_{i,t} \\ & + \beta_{15} PBank_{i,t} + \beta_{16} ARInv_{i,t} + \beta_{17} CATA_{i,t} + \beta_{18} Liquid_{i,t} + \beta_{19} BD - Size_{i,t} \\ & + \beta_{20} BD - Gen_{i,t} + \beta_{21} BD - Ind_{i,t} + \beta_{22} Auditor_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \end{aligned}$$

¹ Panel data

² Heckman Selection Model

متغیر وابسته: از لگاریتم طبیعی حق الزحمه حسابرسی (LnAF) به عنوان متغیر وابسته برای بررسی ارتباط با سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی استفاده شده است. وجود شرکت‌های بسیار بزرگ (مانند بنگاه‌های دولتی یا شبه‌دولتی) و بسیار کوچک در بورس تهران، منجر به دامنه وسیعی از حق الزحمه‌ها می‌شود. استفاده از لگاریتم، مقیاس این داده‌ها را همگن می‌کند و از آنجا که به تغییرات نسبی توجه دارد، اثر نامتناسب داده‌های پرت که در داده‌های مالی ایران به دلیل شرایط خاص اقتصادی محتمل‌تر است را تا حد زیادی خنثی می‌سازد. در اقتصاد ایران که به دلیل تورم بالا، نوسانات نرخ ارز و تحریم‌ها، محیطی پرنوسان و پرریسک است، در چنین محیطی، تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان به دنبال درک درصد تغییرات هستند، نه تغییرات مطلق. به عبارت ساده‌تر، ضرایب تخمین‌زده شده در این مدل نشان می‌دهند به ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل (حضور یک رئیس کمیته با سابقه حسابرسی)، حق الزحمه حسابرسی به طور تقریبی چند درصد تغییر می‌کند. این تفسیر برای سیاست‌گذاران، سرمایه‌گذاران و مدیران در یک اقتصاد پرنوسان، به مراتب کاربردی‌تر و قابل درک‌تر از تفسیر مطلق به ریال یا تومان است.

متغیر مستقل: سابقه فعالیت حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی به این صورت اندازه‌گیری شده است که اگر چنانچه رئیس کمیته دارای سابقه حسابرسی مستقل در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران و یا سازمان حسابرسی باشد عدد (۱) و در غیر این صورت عدد (۰) به آن اختصاص می‌گردد.

متغیرهای کنترلی: در این پژوهش، حق الزحمه حسابرسی، توسط عواملی مانند اندازه مشتری (LnTA)، پیچیدگی مشتری (MB)، (Growth) و (ARInv) و ریسک‌های خاص مشتری (LEV، CFO، ROA، LOSS، PBank، CATA، Current ratio) تعیین می‌شود که در بین شرکت‌های متقاضی کار حسابرسی، مشترک است. همچنین متغیرهای سطح کمیته حسابرسی (AC_SIZE)، (AC_Gen و AC_Ind)، سطح رئیس کمیته حسابرسی (Acc-Fin) و (Acc-Exp) و همچنین متغیرهای سطح هیئت مدیره (BD_Size، BD_Gen و BD_Ind) به عنوان متغیرهای کنترلی به منظور کنترل تأثیر احتمالی این متغیرها بر حق الزحمه حسابرسی اضافه شده‌اند. همچنین نوع حسابرس، یعنی (Auditor) کنترل شده است، زیرا هم سازمان حسابرسی و مؤسسه حسابرسی مفید راهبر، حق الزحمه‌های حسابرسی بالاتری دریافت می‌کنند. نحوه اندازه‌گیری متغیرهای کنترلی به شرح جدول (۱) است.

جدول ۱. نحوه اندازه‌گیری متغیرهای کنترلی

ردیف	متغیر	نماد	تعریف عملیاتی
۱	تخصیص مالی رئیس کمیته حسابرسی	ACC-Fin	اگر رئیس کمیته حسابرسی دارای مدرک تحصیلی دانشگاهی در رشته‌های حسابداری، مدیریت (با گرایش‌های اقتصادی یعنی مدیریت مالی، مدیریت کسب و کار و مدیریت صنعتی)، مهندسی مالی و همچنین چنانچه دارای عضویت در جامعه حسابداران رسمی ایران یا انجمن حسابداران خبره رسمی انگلستان (ACCA) باشد (۱)، در غیر این صورت (۰)، (برگرفته از تعریف تخصیص مالی در ماده (۱) منشور کمیته حسابرسی، ۱۳۹۱).
۲	تجربه کاری رئیس کمیته حسابرسی (مرتبط با امور مالی)	ACC-EXPT	اگر رئیس کمیته تجربه کار به عنوان حسابدار یا مدیرعامل شرکت‌های سرمایه‌گذاری، تحلیل‌گر مالی یا در هر نقش مدیریت مالی دیگر (۱) و در غیر این صورت (۰).
۳	اندازه کمیته حسابرسی	AC_SIZE	گزارش تعداد اعضا در کمیته حسابرسی
۴	جنسیت کمیته حسابرسی	AC_Gen	اگر حداقل یک عضو کمیته حسابرسی زن باشد (۱)، در غیر این صورت (۰).
۵	استقلال کمیته حسابرسی	AC_Ind	اگر اکثریت اعضای کمیته حسابرسی غیرموظف باشند (۱)، در غیر این صورت (۰).
۶	اندازه شرکت	LnTA	لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها.
۷	ارزش بازار سهام	LnMVE	لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام.

ردیف	متغیر	نماد	تعریف عملیاتی
۸	اهرم مالی	LEV	نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها.
۹	بازده دارایی‌ها	ROA	سود قبل از بهره و مالیات تقسیم بر جمع دارایی‌ها.
۱۰	زیان سال جاری	LOSS	در صورتی که شرکت در سال جاری یا قبل زیان داشته باشد (۱)، در غیر این صورت (۰).
۱۱	نسبت جریان نقدی	CFO-A	جریان‌های نقد عملیاتی تقسیم بر کل دارایی‌ها.
۱۲	نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام	MB	گزارش ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام.
۱۳	تغییرات دارایی‌ها، معیاری برای رشد	Growth	کل دارایی‌های سال جاری منهای کل دارایی‌های سال قبل تقسیم بر کل دارایی‌های سال قبل.
۱۴	احتمال ورشکستگی	PBank	احتمال ورشکستگی با نمره تعدیل شده زمسکی (۱۹۸۴) به مختصات بومی ایران توسط مهرانی و همکاران (۱۳۸۴).
۱۵	ریسک حساسی	ARInv	حساب‌های دریافتی به اضافه موجودی‌ها تقسیم بر کل دارایی‌ها.
۱۶	نسبت جاری	Current ratio	دارایی‌های جاری تقسیم بر بدهی‌های جاری.
۱۷	نسبت دارایی‌ها	CATA	دارایی‌های جاری تقسیم بر کل دارایی‌ها.
۱۸	اندازه هیئت مدیره	BD_SIZE	تعداد اعضای هیئت مدیره.
۱۹	جنسیت اعضای هیئت مدیره	BD_Gen	اگر حداقل یک عضو هیئت مدیره زن باشد (۱)، در غیر این صورت (۰).
۲۰	استقلال هیئت مدیره	BD_Ind	اگر ۵۰٪ یا بیشتر از اعضای هیئت مدیره غیرموظف باشند (۱)، در غیر این صورت (۰).
۲۱	نوع حسابرس	Auditor	مفید راهبر و سازمان حساسی (۱) و در غیر این صورت (۰).

۵- یافته‌های پژوهش

۵-۱- نتایج آمار توصیفی

در ادامه، آماره‌های توصیفی مربوط به ۹۵ شرکت نمونه طی بازه زمانی ۹ ساله شامل سال‌های ۱۳۹۴ الی ۱۴۰۲ که در مجموع ۸۵۵ سال-شرکت است، در جداول (۲) و (۳) ارائه شده‌اند.

جدول ۲. آماره‌های توصیفی متغیرهای پیوسته

متغیر	نماد	میانگین	بیشینه	کمینه	انحراف استاندارد
اندازه کمیته حساسی	AC-Size	۳/۰۶	۵	۳	۰/۶۸
ریسک حساسی	ARInv	۰/۵۲	۰/۹۵	۰/۰۲	۰/۱۹
اندازه هیئت مدیره	BD-Size	۵	۷	۳	۰/۲۱
نسبت دارایی‌های جاری	CATA	۰/۶۷	۰/۹۸	۰/۱۴	۰/۱۹
نسبت جریان نقدی	CFO	۰/۱۳	۰/۶۹	-۰/۲۸	۰/۱۴
رشد شرکت	Growth	۰/۳۹	۴/۸۲	-۳۰	۰/۵۱
اهرم مالی	Lev	۰/۵۱	۱/۳۴	۰/۰۳	۰/۲۱
نسبت جاری	Current ratio	۱/۹۱	۲۷/۱	۰/۲۱	۱/۷۹
نسبت ارزش بازار به دفتری	MB	۴/۱۱	۲۸/۵	-۴/۹	۳/۲۶
بازده دارایی‌ها	ROA	۰/۲۲	۰/۸۴	-۰/۲۸	۰/۱۷

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل آماره‌های توصیفی، نشان‌دهنده وضعیت متعارضی در حاکمیت شرکتی نمونه پژوهش است. درحالی که استقلال هیئت مدیره در سطح مطلوبی قرار دارد، استقلال کمیته حساسی به طور معناداری پایین است که نشان‌دهنده غلبه اعضای موظف در این نهاد نظارتی کلیدی و مغایرت با دستورالعمل‌های حاکمیتی است. تنوع جنسیتی نیز در هر دو سطح

هیئت مدیره و کمیته حسابرسی، بسیار کمرنگ است که این موضوع، علاوه بر انعکاس کلی از وضعیت بازار، به این معنی است که تعداد کمی از شرکت‌ها، دارای ترکیب جنسیتی متنوع در کمیته حسابرسی و هیئت مدیره هستند. از جنبه ویژگی‌های مالی و ریسک، شرکت‌های نمونه عموماً از ساختار مالی متعادلی برخوردارند. با این حال، تمرکز دارایی‌ها در اقلام پرریسک همراه با ضعف در جریان نقدی و احتمال بالای ورشکستگی، نشان‌دهنده وجود ریسک‌های ذاتی بااهمیت است که می‌تواند توجه‌کننده حساسیت بالای حساب‌رسان باشد. بازده دارایی‌ها در سطح قابل قبولی قرار دارد که حاکی از مدیریت نسبتاً کارآمد دارایی‌هاست. در مورد ویژگی‌های حرفه‌ای رؤسای کمیته حسابرسی، تخصص مالی در سطح بالایی قرار دارد که نشان‌دهنده توجه به معیارهای تخصصی در انتصابات است. با این حال، سابقه حسابرسی مستقل کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در بازار حسابرسی نیز مؤسسات خصوصی سهم غالب دارند که نشان‌دهنده توسعه و رقابت در این بازار است. به طور کلی، این تصویر حاکی از وجود شرکت‌هایی با حاکمیت شرکتی دوگانه، ریسک ذاتی بالا و تمرکز بر معیارهای تخصصی به جای تنوع است که زمینه را برای تحلیل نتایج استنباطی فراهم می‌کند.

جدول ۳. آماره‌های توصیفی متغیرهای گسسته

متغیر	نماد	درصد فراوانی (۱)	درصد فراوانی (۰)
سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی	ACC-Audit	۰/۲۵	۰/۷۵
تخصص مالی رئیس کمیته حسابرسی	ACC-FinExp	۰/۸۳	۰/۱۷
تجربه کاری رئیس کمیته حسابرسی	ACC-RelExp	۰/۷۴	۰/۲۶
نوع حسابرس	Auditor	۰/۲۴	۰/۷۶
جنسیت هیئت مدیره	BD-Gen	۰/۰۹	۰/۹۱
جنسیت کمیته حسابرسی	AC-Gen	۰/۱۴	۰/۸۶
استقلال کمیته حسابرسی	AC-Ind	۰/۳۴	۰/۶۶
استقلال هیئت مدیره	BD-Ind	۰/۸۷	۰/۱۳
زیان‌دهی	Loss	۰/۱۲	۰/۸۸
احتمال ورشکستگی	PBank	۰/۵۱	۰/۴۹

منبع: یافته‌های پژوهش

۵-۲- آمار استنباطی

قبل از اقدام به برآورد مدل پژوهش، به منظور تخمین مدل‌های رگرسیونی و انتخاب روش تخمین مدل‌ها با استفاده از داده‌های ترکیبی، از آزمون‌های تشخیصی لیمز و هاسمن استفاده شد که نتایج آن، در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون لیمز (چاو) و هاسمن

مدل	سطح معناداری آزمون	نتیجه آزمون
آزمون لیمز	۰/۰۰۰	ارجحیت روش پانل
آزمون هاسمن	۰/۰۰۰	ارجحیت پانل اثرات ثابت

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق نتایج به دست آمده جدول (۴)، در سطح معناداری ۹۹ درصد، نتایج نشان می‌دهد روش پانل دیتا بر روش تلفیق داده‌ها ارجحیت دارد و نتایج آزمون هاسمن برای انتخاب از بین پانل اثرات ثابت یا تصادفی نیز بیانگر ارجحیت پانل اثرات ثابت است.

به منظور بررسی برقراری فروض کلاسیک رگرسیون برای استفاده از روش تخمین حداقل مربعات معمولی، از آزمون‌های نقض فروض کلاسیک و برای بررسی فرض کلاسیک عدم همبستگی سریالی، از آزمون پراش گادفری استفاده شد که نتایج در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول ۵. نتیجه آزمون عدم خودهمبستگی

مدل	سطح معناداری آزمون	نتیجه آزمون
آزمون عدم خودهمبستگی	۰/۲۸۷	عدم خودهمبستگی سریالی

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج بیانگر عدم خودهمبستگی سریالی اجزای اخلال بوده و بنابراین، نیازی به تغییرات در مدل (افزودن وقفه جهت رفع خودهمبستگی) نیست.

همچنین، برای تشخیص واریانس ناهمسانی در این پژوهش از آزمون ویگینز پوی استفاده شد که نتایج در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس

مدل	سطح معناداری آزمون	نتیجه آزمون
آزمون ناهمسانی واریانس	۰/۰۰۰	وجود واریانس ناهمسانی

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج نشان می‌دهد مدل پژوهش دچار واریانس ناهمسانی است و باید برای تخفیف اثر ناهمسانی واریانس از روش حداقل مربعات تعمیم یافته و جهت محاسبه ضرایب رگرسیون نیز از روش انحراف استاندارد تقویت شده استفاده شود (افلاطونی، ۱۴۰۲).

۳-۵- نتایج برآورد مدل و آزمون فرضیه

نتایج تجزیه و تحلیل رگرسیون و بررسی معناداری و جهت رابطه میان متغیر وابسته و متغیر مستقل، در جدول (۷) ارائه شده است. با توجه به نتایج برآورد مدل در جدول (۷)، فرضیه پژوهش قابل آزمون است. سطح معناداری آماره F (۰/۰۰۰۰)، بیانگر معناداری مدل رگرسیونی است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده مدل حدود ۹۴/۶ درصد بدین معناست که مجموع متغیرهای توضیحی، قادر به توضیح تقریباً ۹۵٪ از تغییرات متغیر وابسته هستند. آماره دوربین واتسون نیز با توجه به اینکه در بازه ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، می‌توان گفت خودهمبستگی بین اجزای اخلال وجود ندارد. افزون بر این، مقادیر آماره عامل تورم واریانس، بیانگر عدم هم‌خطی شدید بین متغیرهای توضیحی مدل است. با توجه به اینکه سطح معناداری آماره t برای متغیر مستقل سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی ۰/۰۰۰۰۱ است، می‌توان نتیجه گرفت که رابطه بین سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی و حق‌الزحمه حسابرسی معنادار است. زیرا سطح معناداری آماره t کمتر از سطح خطای آزمون (۵٪ و حتی ۱٪) است و در نتیجه، فرض صفر آزمون مبنی بر عدم وجود ارتباط بین دو متغیر در سطح معناداری ۹۵٪ و ۹۹٪ رد می‌شود و فرض مقابل پذیرفته می‌شود. با توجه به اینکه علامت ضریب رگرسیون متغیر مستقل مثبت است، در نتیجه نوع ارتباط بین دو متغیر، مستقیم خواهد بود. به عبارت دیگر، با افزایش سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی، حق‌الزحمه حسابرسی مستقل نیز افزایش می‌یابد. علاوه بر معناداری آماری، نتایج از نظر اقتصادی نیز قابل توجه است. ضریب رگرسیون مربوط به سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی برابر با ۰/۱۱۲۸ در مدل لگاریتمی برآورد شد که به معنای افزایش تقریبی ۱۲ درصدی در حق‌الزحمه حسابرسی

است. چنین افزایشی در سطح بازار حسابرسی ایران، می‌تواند بار مالی قابل ملاحظه‌ای برای شرکت‌ها ایجاد کند. از سوی دیگر، تخصص مالی رئیس کمیته با کاهش حدود ۶ درصدی در حق الزحمه همراه بود که نشان‌دهنده اهمیت نقش ویژگی‌های فردی رئیس کمیته در شکل‌دهی به هزینه‌های نظارت است. این یافته‌ها بیانگر آن است که انتخاب رؤسای کمیته حسابرسی نه تنها بر کیفیت گزارشگری و ریسک حسابرسی، بلکه از نظر اقتصادی بر ساختار هزینه‌های شرکت نیز اثرگذار است.

جدول ۷. نتایج آزمون برآورد مدل

متغیر	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره T	معناداری آماره T	آماره VIF
ACC-Audit	۰/۱۱۲۸	۰/۰۲۱	۵/۱۶	۰/۰۰۰۰	۱/۲۱
ACC-Fin	-۰/۰۵۸۷	۰/۰۲۷	-۲/۱۲	۰/۰۳۴۱	۱/۴۰
ACC-RELExp	-۰/۰۲۲۸	۰/۰۲۷	-۰/۸۲	۰/۴۱۱۳	۱/۴۴
AC-Size	-۰/۰۰۰۴	۰/۰۱۳	-۰/۰۳	۰/۹۷۲۰	۱/۲۳
AC-Gen	-۰/۰۴۳۱	۰/۰۳۲	-۱/۳۳	۰/۱۸۰۸	۱/۱۳
AC-Ind	۰/۱۳۷۵	۰/۰۲۳	۵/۹۵	۰/۰۰۰۰	۱/۳۵
LnTA	۰/۵۶۰۶	۰/۰۲۱	۲۵/۶۲	۰/۰۰۰۰	۱/۸۹
LnMVE	۰/۰۴۶۶	۰/۰۱۶	۲/۸۹	۰/۰۰۳۹	۱/۲۶
Lev	۰/۰۱۲۴	۰/۱۰۴	۱/۱۸	۰/۲۳۵۱	۲/۴۹
ROA	-۱/۷۱۶۶	۰/۴۶۸۸	-۳/۶۶	۰/۰۰۰۳	۲/۱۱
Loss	۰/۰۵۲۵	۰/۰۳۱	۱/۶۷	۰/۰۹۵۳	۱/۴۳
CFO	۰/۳۲۸۷	۰/۰۸۳	۳/۹۳	۰/۰۰۰۱	۲/۱۸
MB	-۰/۰۰۱۶	۰/۰۰۰۸	-۱/۸۷	۰/۰۶۱۶	۱/۶۸
Growth	-۰/۱۳۶۳	۰/۰۱۶	-۸/۰۴	۰/۰۰۰۰	۱/۲۸
PBank	۰/۰۷۵۵	۰/۰۲۸	۲/۶۵	۰/۰۰۸۲	۳/۲۴
ARInv	۰/۳۷۸۳	۰/۱۰۱۵	۳/۷۲	۰/۰۰۰۲	۲/۰۱
CATA	-۰/۰۷۸۷	۰/۱۱۱۸	-۰/۷۰	۰/۴۸۱۹	۲/۱۵
Current ratio	-۰/۰۲۲۵	۰/۰۰۸۰	-۲/۷۸	۰/۰۰۵۴	۱/۸۹
BD-Size	-۰/۰۱۱۵	۰/۰۳۶۶	-۰/۳۱	۰/۷۵۲۸	۱/۱۰
BD-Gen	۰/۰۰۶۹۱	۰/۰۳۷	۱/۸۳	۰/۰۶۶۵	۱/۱۴
BD-Ind	۰/۰۰۲۴	۰/۰۲۷	۰/۸۹	۰/۹۲۹۱	۱/۲۱
Auditor	۰/۱۳۴۲	۰/۰۶۹	۱/۹۴	۰/۰۵۲۶	۱/۳۱
C	-۱/۵۹۲۳	۰/۲۸	-۵/۶۳	۰/۰۰۰۰	-
	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۴	آماره F	۱۳۰/۶۹	
	آماره دوربین واتسون	۱/۵۷	معناداری آماره F	۰/۰۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

در مورد متغیرهای کنترلی مدل می‌توان بیان کرد، ارتباط مستقیم معناداری بین متغیرهای استقلال کمیته حسابرسی، اندازه شرکت، جریان نقدی، احتمال ورشکستگی مالی، ریسک حسابرسی و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سرمایه با حق الزحمه حسابرسی، تایید می‌شود. رابطه معکوس و معناداری بین تخصص مالی رئیس کمیته حسابرسی، رشد شرکت، نسبت جاری و بازده دارایی‌ها با حق الزحمه حسابرسی گزارش می‌شود. رابطه بین سایر متغیرهای کنترلی با متغیر وابسته از نظر آماری فاقد معناداری لازم در سطح اطمینان ۹۵٪ است. نکته قابل تأمل در این بخش، ضریب منفی و معنادار متغیر تخصص مالی رئیس کمیته حسابرسی است. این یافته را می‌توان با این منطقی توجیه کرد که حضور رئیس کمیته با دانش

مالی بالا، منجر به کاهش «ریسک ادراک شده» توسط حسابرس می‌شود. حسابرس این استنباط را می‌کند که نظارت داخلی قوی‌تر و سیستم گزارشگری مالی قابل اتکاتر است، در نتیجه حجم آزمون‌های محتوایی و به تبع آن، حق الزحمه مطالبه‌شده کاهش می‌یابد. این اثر به ویژه در محیط پرریسک بازار ایران که حساب‌رسان محتاطانه عمل می‌کنند، می‌تواند تشدید شود. عدم معناداری تجربه کاری رئیس کمیته حسابرسی نیز می‌تواند ناشی از ضعف در اندازه‌گیری متغیر (عدم تفکیک کمیّت از کیفیت تجربه کاری)، اثرپذیری از بافت ایران (احتمالاً اولویت دادن به معیارهای دیگر مانند روابط یا تخصص خاص‌تر بر تجربه کلی) و از همه مهم‌تر، جانشینی اثر توسط متغیرهای قوی‌تر مدل (مانند سابقه فعالیت حسابرسی مستقل و تخصص مالی رئیس کمیته) باشد که نقش مستقل تجربه کاری را تحت الشعاع قرار داده است.

۴-۵- آزمون‌های تکمیلی

به منظور اجرای آزمون استحکام، مدل اصلی با استفاده از روش برآورد EGLS مجدداً تخمین زده شد که نتایج آن در جدول (۸)، قابل مشاهده است.

جدول ۸. نتایج آزمون استحکام نتایج پژوهش

متغیر	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره t	معناداری آماره t
ACCAUDEXP	۰/۲۲۶۷	۰/۰۲۹۸	۷/۵۸۹	۰/۰۰۰۰
AC_GENDERD	-۰/۱۱۰۰	۰/۰۴۳۱	-۲/۵۵۰۷	۰/۰۱۱۰
AC_IND	۰/۳۴۰۸	۰/۰۳۰۶	۱۱/۱۱۵	۰/۰۰۰۰
AC_SIZE	۰/۰۰۳۶	۰/۰۱۷۲	۰/۲۱۱۹	۰/۸۳۲۲
ACCFINEXP	-۰/۰۴۷۰	۰/۰۳۸۳	-۱/۲۲۶۰	۰/۲۲۰۶
ACCRELEXP	-۰/۰۳۸۳	۰/۰۳۷۰	-۱/۰۳۴۶	۰/۳۰۱۲
ARINV	۰/۴۳۳۵	۰/۱۲۹۸	۳/۳۳۸۱	۰/۰۰۰۹
AUDITOR	۰/۲۲۴۸	۰/۹۰۰۳	۲/۴۹۷۰	۰/۰۱۲۷
BD_GENDER	۰/۰۹۲۷	۰/۰۴۶۶	۱/۹۸۹۱	۰/۰۴۷۰
BDIND	-۰/۰۳۷۸	۰/۰۳۸۵	-۰/۹۷۹۶	۰/۳۲۷۶
BDSIZE	-۰/۰۲۴۵	۰/۰۶۴۵	-۰/۳۸۰۲	۰/۷۰۳۹
CATA	-۰/۴۴۸۱	۰/۱۲۸۶	-۳/۴۸۲۷	۰/۰۰۰۵
CFO_A	۰/۰۳۷۸	۰/۰۹۸۷	۰/۳۸۳۲	۰/۷۰۱۶
GROWTH	-۰/۱۰۷۳	۰/۰۲۲۸	-۴/۶۹۹۱	۰/۰۰۰۰
LIQUID	-۰/۰۲۵۸	۰/۰۰۱۵	-۳/۰۱۱۵	۰/۰۰۲۷
LNMV	۰/۳۸۷۷	۰/۰۱۱۷	۳۲/۹۲۲۶	۰/۰۰۰۰
MVBV	-۰/۰۲۰۹	۰/۰۰۱۷	-۱۱/۸۳۳۴	۰/۰۰۰۰
LOSS	۰/۰۰۳۴	۰/۰۴۶۱	۰/۰۷۳۷	۰/۹۴۱۲
C	۱/۸۴۳۴	۰/۳۷۹۸	۴/۸۵۳۱	۰/۰۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۸۹۸۲		آماره F	۶۸/۲۶۸۰
آماره دوربین واتسون	۱/۶۱۹۰		معناداری آماره F	۰/۰۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج نشان می‌دهد ضرایب برآورد شده در مقایسه با مدل پایه، تغییر معناداری نداشته و سطح معناداری اغلب متغیرهای اصلی حفظ شده است. این موضوع بیانگر آن است که برآوردها نسبت به تغییر در فروض مدل و شیوه برآورد پایدار و قابل اتکا هستند. به منظور بررسی دقیق‌تر و کنترل هم‌زمان اثر متغیرها، از مدل انتخاب حکمن استفاده شد که نتایج آن در جدول (۹)، قابل مشاهده است.

جدول ۹. نتایج آزمون تحلیل حساسیت

متغیر	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره t	معناداری آماره t
Response Equation - LNAUDFEE				
AC_GENDERD	-۰/۲۹۶۹	۰/۲۳۴۷	-۱/۲۶۵۱	۰/۲۰۶۲
AC_IND	۰/۲۸۵۱	۰/۰۸۹۳	۳/۱۹۲۳	۰/۰۰۱۵
AC_SIZE	۰/۰۷۱۱	۰/۰۷۰۲	۱/۰۱۱۸	۰/۳۱۱۹
ACCAUDEXP	۰/۱۶۷۹	۰/۰۸۶۹	۱/۹۳۱۵	۰/۰۵۳۸
ACCFINEXP	۰/۲۰۵۸	۰/۱۱۱۲	۱/۸۵۰۱	۰/۰۶۴۷
ACCRELEXP	-۰/۱۴۹۴	۰/۰۹۳۱	-۱/۶۰۴۸	۰/۱۰۸۹
ARINV	۱/۱۵۰۱	۰/۴۰۱۴	۲/۸۶۵۱	۰/۰۰۴۳
ROA	-۰/۹۰۶۴	۰/۴۹۶۵	-۱/۸۲۵۵	۰/۰۶۸۳
SIZE	۰/۰۹۴۱	۰/۱۰۵۹	۰/۸۸۹۰	۰/۳۷۴۲
CFO_A	۰/۲۳۴۹	۰/۳۷۵۵	۰/۶۲۵۶	۰/۵۳۱۷
GROWTH	۰/۰۹۷۲	۰/۰۷۷۶	۱/۲۵۱۹	۰/۲۱۰۹
LEV	۱/۱۹۹۹	۰/۳۸۰۴	۳/۱۵۴۲	۰/۰۰۱۷
LIQUID	۰/۱۳۷۶	۰/۰۵۴۵	۲/۵۲۵۶	۰/۰۱۱۷
LNMV	۰/۲۳۷۹	۰/۰۸۱۲	۲/۹۲۸۷	۰/۰۰۳۵
MVBV	۰/۰۰۵۱	۰/۰۰۸۱	۰/۶۳۵۵	۰/۵۲۵۲
LOSS	۰/۰۴۴۱	۰/۱۳۰۲	۰/۳۳۹۲	۰/۷۳۴۵
BD_GENDER	۰/۰۸۲۰	۰/۱۷۳۰	۰/۴۷۴۰	۰/۶۳۵۶
BDIND	-۰/۰۱۲۸	۰/۱۰۵۱	-۰/۱۲۲۰	۰/۹۰۲۹
BDSIZE	-۰/۱۰۸۲	۰/۲۲۳۹	-۰/۴۸۳۵	۰/۶۲۸۹
ZDUMMY	۰/۱۲۲۲	۰/۱۲۵۸	۰/۹۷۱۵	۰/۳۳۱۶
CATA	-۱/۱۷۶۲	۰/۴۱۰۱	-۲/۸۶۷۶	۰/۰۰۴۲
C	۲/۴۷۵۳	۰/۹۳۸۶	۲/۶۳۷۱	۰/۰۰۸۵
Selection Equation - AUDITOR				
AC_GENDERD	-۰/۷۶۴۹	۰/۲۰۰۵	-۳/۸۱۳۵	۰/۰۰۰۱
AC_IND	-۰/۲۳۱۳	۰/۱۲۲۴	-۱/۸۸۸۲	۰/۰۵۹۳
AC_SIZE	۰/۰۷۸۹	۰/۰۸۷۳	۰/۹۰۳۳	۰/۳۶۶۶
ACCAUDEXP	-۰/۰۱۵۷	۰/۱۲۶۱	۰/۱۲۵۰	۰/۹۰۰۵
ACCFINEXP	۰/۲۹۰۰	۰/۱۶۰۳	۱/۸۰۹۱	۰/۰۷۰۸
ACCRELEXP	-۰/۰۷۵۹	۰/۱۳۷۲	-۰/۵۵۳۱	۰/۵۸۰۳
ARINV	۰/۷۲۹۶	۰/۵۴۷۷	۱/۳۳۱۹	۰/۱۸۳۲
ROA	۰/۴۰۷۹	۰/۷۱۰۴	۰/۵۷۴۱	۰/۵۶۶۰
SIZE	۰/۳۳۶۴	۰/۱۰۰۱	۳/۳۵۹۶	۰/۰۰۰۸
CFO_A	-۰/۶۸۰۴	۰/۵۲۹۹	-۱/۲۸۴۰	۰/۱۹۹۵
GROWTH	-۰/۰۹۵۵	۰/۱۱۸۸	-۰/۸۰۳۵	۰/۴۲۱۹
LEV	۱/۲۵۳۱	۰/۴۹۷۹	۲/۵۱۶۴	۰/۰۱۲۰
LIQUID	-۰/۰۶۸۸	۰/۰۷۱۲	-۰/۹۶۶۵	۰/۳۳۴۱
LNMV	-۰/۰۹۲۲	۰/۰۹۹۸	-۰/۹۲۴۰	۰/۳۵۵۸
MVBV	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۷۱	۰/۳۵۳۴	۰/۷۲۳۸
LOSS	-۰/۱۴۰۲	۰/۱۸۲۶	-۰/۷۶۷۹	۰/۴۴۲۸
BD_GENDER	-۰/۲۰۹۷	۰/۲۱۸۳	-۰/۹۶۰۷	۰/۳۳۷۰
BDIND	-۰/۰۵۷۴	۰/۱۵۳۲	-۰/۳۷۵۰	۰/۷۰۷۸
BDSIZE	-۰/۹۵۲۴	۰/۲۹۷۲	-۳/۲۰۴۲	۰/۰۰۱۴

متغیر	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره t	معناداری آماره t
ZDUMMY	۰/۰۲۶۹	۰/۱۷۷۹	۰/۱۵۱۵	۰/۸۷۹۶
CATA	۰/۳۳۲۱	۰/۵۸۹۶	۰/۵۶۳۲	۰/۵۷۳۵
C	-۰/۹۹۲۹	۱/۶۲۰۹	-۰/۶۱۲۵	۰/۵۴۰۳
Interaction terms				
LOG(SIGMA)	-۰/۷۵۰۲	۰/۰۸۳۹	-۸/۹۴۱۵	۰/۰۰۰۰
TFORM(RHO)	-۰/۲۹۵۴	۰/۸۸۰۲	-۰/۳۳۵۶	۰/۷۳۷۲
SIGMA	۰/۴۷۲۲	۰/۰۳۹۶	۱۱/۹۱۷۶	۰/۰۰۰۰
RHO	-۰/۱۸۲۹	۰/۵۱۵۳	-۰/۳۵۴۹	۰/۷۲۲۸
Mean dependent var	۸/۳۰۵۱	S.D. dependent var		۰/۸۳۲۸
S.E. of regression	۰/۲۳۹۷	Akaike info criterion		۱/۳۳۷۱
Sum squared resid	۴۶/۴۲۴۴	Schwarz criterion		۱/۵۹۳۰
Log likelihood	-۵۲۴/۹۷۷۲	Hannan-Quinn criter.		۱/۴۳۵۱

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج این آزمون نشان داد پارامتر RHO معنادار نیست و بنابراین، مشکل سوگیری انتخاب در برآورد متغیر وابسته وجود ندارد، همچنین، نتایج ضرایب عمده متغیرهای توضیحی در این آزمون نیز هم‌راستا با یافته‌های مدل اصلی بود که این امر، اعتبار نتایج تحقیق را بیش‌تر تأیید می‌کند.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه، به بررسی تأثیر سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته حسابرسی بر حق‌الزحمه حسابرسی پرداخته است. یافته‌ها نشان‌دهنده وجود رابطه مستقیم و معنادار بین این دو متغیر است، به این معنا که حضور رئیس کمیته با سابقه حسابرسی مستقل منجر به افزایش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. یافته‌های این تحقیق با نتایج پژوهش‌های خارجی از جمله مطالعات دالیوال و همکاران (۲۰۱۰) و ابوت و همکاران (۲۰۰۴) همسو است. حضور رئیس کمیته حسابرسی با سابقه حسابرسی مستقل، به دلیل آشنایی تخصصی با فرآیندهای حسابرسی، منجر به درخواست رسیدگی‌های گسترده‌تر و استفاده از حسابرسان متخصص، افزایش ساعات کاری حسابرسان و در نتیجه، افزایش حق‌الزحمه حسابرسی می‌گردد. از سوی دیگر، وجود چنین نظارت تخصصی، موجب کاهش فاصله اطلاعاتی بین هیئت‌مدیره و مؤسسه حسابرسی شده و انتقال مؤثرتر ریسک‌های شرکت را ممکن می‌سازد. حسابرسان نیز با آگاهی از وجود این نظارت دقیق، برای پوشش ریسک‌های واقعی و ارائه خدمات با کیفیت بالاتر، حق‌الزحمه بیشتری مطالبه می‌کنند. این یافته تأیید می‌کند که بین کیفیت نظارت و هزینه‌های آن رابطه مستقیم وجود دارد. بنابراین، نتیجه به دست آمده از منظر تئوریک و عملی قابل توجیه است.

اگرچه یافته‌های این مطالعه در بستر خاص بازار ایران به دست آمده است، اما مقایسه با شواهد سایر بازارهای نوظهور همچون کشورهای ترکیه و برزیل نشان می‌دهد نقش نظارتی رئیس کمیته حسابرسی در محیط‌های با چالش‌های حاکمیتی مشابه، از الگویی همسو پیروی می‌کند. به طور مثال، در ترکیه (با ساختار مالکیت خانوادگی متمرکز) و برزیل (با محیط نظارتی پویا اما پیچیده)، تأثیر ویژگی‌های تخصصی اعضای کمیته حسابرسی بر کیفیت گزارش‌گری مالی بسیار مورد تأیید واقع شده است. شباهت‌های نهادی از جمله تمرکز مالکیت، اهمیت رابطه‌ی شبکه‌ای و تلاش برای جلب اعتماد سرمایه‌گذاران بین‌المللی، باعث می‌شود یافته‌های حاضر، از قابلیت تعمیم‌پذیری نسبی در بین بازارهای نوظهور برخوردار باشند. از طرفی، تنش نظری کلیدی در حسابرسی بین الزام به ارتقای کیفیت (از طریق گسترش دامنه آزمون‌ها و عمق

رسیدگی) و مدیریت ریسک حسابرسی (از طریق کنترل هزینه‌ها و تمرکز بر مناطق پرریسک) وجود دارد. این تنش در محیط‌های پیچیده‌تر تشدید می‌شود. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که سابقه حسابرسی مستقل رئیس کمیته به عنوان عامل تعادل بخش عمل می‌کند. از یک سو، با درک عمیق از فرآیندهای حسابرسی، کیفیت را از طریق هدفمندسازی آزمون‌ها (و نه صرفاً گسترش آنها) افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، با شناسایی دقیق‌تر مناطق پرریسک، مدیریت ریسک را از طریق تخصیص بهینه منابع بهبود بخشیده و از اتلاف هزینه در مناطق کم‌ریسک جلوگیری می‌کند. به عبارت دیگر، رئیس کمیته با سابقه حسابرسی، این تنش را با بهبود کارایی نظارت (افزایش کیفیت بدون افزایش نامتناسب هزینه) حل می‌کند. این نقش در بازارهای نوظهور که ریسک ذاتی بالاتر و منابع محدودتر است، حیاتی‌تر به نظر می‌رسد.

یافته‌ها نشان می‌دهند که استقلال کمیته حسابرسی، احتمال ورشکستگی، ریسک حسابرسی و اندازه شرکت، رابطه مستقیم و معناداری با افزایش حق الزحمه حسابرسی دارند. کمیته‌های مستقل با درخواست خدمات حسابرسی باکیفیت‌تر و مؤسسات حسابرسی با مطالبه حق الزحمه بیشتر برای پوشش ریسک‌های بالاتر (نظیر ورشکستگی یا دارایی‌های پرریسک) این رابطه را توجیه می‌کنند. همچنین، شرکت‌های بزرگ‌تر به دلیل پیچیدگی عملیاتی و الزامات نظارتی بیشتر، هزینه‌های حسابرسی بالاتری را متحمل می‌شوند. اگرچه متغیر نوع حسابرس از نظر آماری در مرز معناداری قرار دارد، اما با توجه به پشتوانه نظری قوی و شواهد میدانی از بازار ایران (حق الزحمه بالاتر مؤسسات معتبر)، می‌توان آن را از نظر اقتصادی معنادار در نظر گرفت. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد بین عملکرد مالی قوی‌تر شرکت‌ها (یعنی متغیر بازده دارایی‌ها) و حق الزحمه حسابرسی رابطه معکوسی وجود دارد. این مسئله عمدتاً به این دلیل است که حسابرسان، اینگونه شرکت‌ها را کم‌ریسک‌تر ارزیابی می‌کنند، به این دلیل که کنترل‌های داخلی قوی‌تری در آنها وجود دارد و انگیزه برای مدیریت سود نیز در آنها کمتر است. در نتیجه، حسابرسان نیاز کمتری به انجام آزمون‌های گسترده و پرهزینه حسابرسی احساس می‌کنند. همچنین، وجود رئیس کمیته حسابرسی با تخصص مالی بالا نیز به کاهش حق الزحمه منجر شده است. به نظر می‌رسد حسابرسان، حضور چنین فردی را به منزله نظارت داخلی قوی‌تر تفسیر کرده و در نتیجه، حجم کار و آزمون‌های خود را کاهش داده‌اند. این اثر به ویژه در محیط پرریسک ایران می‌تواند تشدید شود. علاوه بر این، شرکت‌هایی که نقدینگی بالاتری دارند (نسبت جاری بهینه) نیز هزینه حسابرسی کمتری پرداخت می‌کنند، چرا که این موضوع نشان‌دهنده ریسک پایین‌تر در تداوم فعالیت و قابلیت اعتماد بیشتر گزارش‌های مالی است. در مجموع، این یافته‌ها نشان می‌دهند که بهبود سلامت مالی و حاکمیت شرکتی می‌تواند نه تنها باعث افزایش شفافیت که حتی از طریق کارایی، به کاهش هزینه‌های نظارتی مانند حق الزحمه حسابرسی نیز منجر شود.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که بین تجربه کاری رئیس کمیته حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی رابطه معناداری مشاهده نشده است. این مسئله می‌تواند ناشی از محدودیت در اندازه‌گیری این متغیر باشد، چرا که معیار دووجهی مورد استفاده تنها وجود یا عدم وجود تجربه را می‌سنجد و قادر به کیفیت، عمق یا مرتبط بودن تجربه نیست. همچنین به نظر می‌رسد اثر این متغیر در حضور متغیرهای قوی‌تری مانند سابقه حسابرسی مستقل و تخصص مالی که علامت‌های مستقیم‌تری ارائه می‌دهند، تحت الشعاع قرار گرفته است. در مورد متغیرهای تنوع جنسیتی، حضور کمرنگ زنان در ساختارهای حاکمیتی شرکت‌ها (هم در هیئت‌مدیره و هم در کمیته حسابرسی) امکان اثرگذاری معنادار بر تصمیمات مهمی مانند مذاکره بر سر حق الزحمه حسابرسی را محدود کرده است. این امر می‌تواند بازتابی از مسائل ساختاری در

انتصابات و همچنین، غالب بودن اثر متغیرهای حاکمیتی قوی‌تر باشد. همچنین، عدم معناداری متغیر اندازه هیئت‌مدیره می‌تواند ناشی از ساختار مالکیت متمرکز در بسیاری از شرکت‌های ایرانی باشد که در آن، تصمیمات کلیدی در حلقه‌های کوچک و غیررسمی گرفته می‌شود و نقش هیئت‌مدیره به عنوان نهاد رسمی کم‌رنگ می‌گردد. اثر این متغیر نیز ممکن است توسط سایر مکانیزم‌های کنترلی قوی‌تر در مدل، تحت الشعاع قرار گرفته باشد. به طور کلی، این یافته‌ها نشان می‌دهند که فقدان رابطه معنادار لزوماً به معنای بی‌اهمیتی این متغیرها نیست، بلکه می‌تواند بازتابی از چالش‌های سنجش، غالب بودن اثر متغیرهای قوی‌تر و ویژگی‌های خاص بافت حاکمیت شرکتی در ایران باشد.

یافته‌های این پژوهش علاوه بر معناداری آماری، از اهمیت اقتصادی و کاربردی برخوردارند. نتایج این تحقیق، نشان داد که ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی تأثیر مستقیم و قابل توجهی بر هزینه‌های نظارتی شرکت دارد. اگرچه چارچوب نهادی و نظارتی خاص ایران ممکن است تعمیم نتایج به دیگر کشورها را محدود کند؛ اما یافته‌های این پژوهش برای بسیاری از بازارهای نوظهور (مانند کشورهای نیجریه، غنا و اردن) قابل توجه و کاربردی است که با چالش‌های مشابه در حوزه حاکمیت شرکتی، استقلال حسابرس و کیفیت گزارشگری مالی روبرو هستند (آفینا و همکاران، ۲۰۲۲ و السیانی و همکاران، ۲۰۲۳).

نتایج این مطالعه به وضوح تمایز مفهومی کلیدی بین تخصص مالی (به عنوان دانش نظری و عمومی در حوزه مالی و حسابداری) و سابقه حسابرسی مستقل (به عنوان تجربه عملی و مستقیم در فرآیند حسابرسی) را آشکار می‌سازد. در حالی که تخصص مالی، توانایی تحلیل صورت‌های مالی و درک مفاهیم حسابداری را فراهم می‌آورد، سابقه حسابرسی، بینشی عملگرا و مبتنی بر فرآیند را در اختیار رئیس کمیته قرار می‌دهد که شامل درک دقیق از روش‌های نمونه‌گیری حسابرسی، ارزیابی ریسک‌های ثقل، و چگونگی طراحی آزمون‌های کنترل است. این تمایز مفهومی، در یافته‌های تجربی پژوهش نیز منعکس شده است، به طوری که سابقه حسابرسی به دلیل ماهیت مستقیم و کاربردی آن، تأثیر قوی‌تر و معنادارتری بر حق‌الزحمه حسابرسی دارد، در حالی که تخصص مالی (با وجود اهمیت نظری) دارای اثری کم‌رنگ‌تر و حتی معکوس است. این نتایج نشان می‌دهد که در محیط‌های پیچیده و پرریسک مانند بازارهای نوظهور، تجربه عملی مستقیم در حوزه حسابرسی، از برتری مفهومی و کاربردی نسبت به دانش مالی عمومی برخوردار است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، به هیئت‌مدیره و مجامع عمومی شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود شرط سابقه حسابرسی مستقل یا عضویت در جامعه حسابداران رسمی را به عنوان معیار اجباری انتصاب رئیس کمیته حسابرسی در اساسنامه لحاظ کنند. سازمان بورس نیز می‌تواند الزامات تخصصی‌تر (مانند شرط دارا بودن حداقل ۳ سال سابقه حسابرسی) را در منشور کمیته حسابرسی بگنجانند. همچنین، به نهادهای حسابرسی (مانند جامعه حسابداران و سازمان حسابرسی) پیشنهاد می‌شود معیارهای تخصصی رئیس کمیته حسابرسی را در فرآیندهای ارزیابی ریسک و کنترل‌های داخلی خود اعمال کنند. در نهایت، سرمایه‌گذاران می‌توانند افزایش حق‌الزحمه حسابرسی در شرکت‌های دارای رئیس کمیته با سابقه حسابرسی را به عنوان نشانه‌ای از بهبود حاکمیت شرکتی تفسیر کنند. برای پژوهش‌های آتی، ترکیب روش‌های کیفی (مانند مصاحبه با رؤسای کمیته‌های حسابرسی) برای درک بهتر مکانیزم اثرگذاری ویژگی‌های رئیس کمیته بر حق‌الزحمه حسابرسی پیشنهاد می‌شود. همچنین، بررسی تأثیر این ویژگی‌ها بر حق‌الزحمه غیرعادی حسابرسی می‌تواند به درک دقیق‌تری بینجامد. در

نهایت، دسترسی به داده‌های دقیق‌تر قراردادهای حسابرسی از طریق همکاری با نهادهای حرفه‌ای (مانند جامعه حسابداران رسمی) می‌تواند محدودیت‌های داده‌ای فعلی را مرتفع سازد.

محدودیت اصلی این پژوهش، استفاده از داده‌های آرشیوی و سنجش متغیرها با معیارهای دودویی (مانند تخصص مالی و سابقه فعالیت حسابرسی) بوده که اگرچه روشی رایج است، اما ممکن است به ساده‌سازی ابعاد کیفی این مفاهیم منجر شود. همچنین، یافته‌های این مطالعه در چارچوب نهادی خاص ایران (با تأکید بر منشور کمیته حسابرسی مصوب ۱۳۹۱) تولید شده و تعمیم آنها به سایر کشورها نیازمند احتیاط است. با این حال، با توجه به اشتراک چالش‌های حاکمیت شرکتی در بازارهای نوظهور، مطالعات آتی می‌توانند با به‌کارگیری شاخص‌های دقیق‌تر (مانند سال‌های تجربه یا مدارک حرفه‌ای) و رویکرد تطبیقی، به بررسی تعمیم‌پذیری این نتایج پردازند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه مرتضی فخاری در رشته حسابداری به راهنمایی دکتر علی ابراهیمی کردلر در دانشگاه تهران است.

نویسنده اول: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام آزمایش و گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله.

نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

نویسندگان هیچگونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

تقدیر و تشکر

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند که از تمام کسانی که در انجام این پژوهش یاری‌رسان بوده‌اند، کمال سپاسگزاری را به عمل آورند.

منابع

- افلاطونی، عباس (۱۴۰۲). کاربرد اقتصادسنجی در پژوهش‌های کمی حسابداری. انتشارات ترمه، تهران. <https://www.gisoom.com/book/44837273>
- افسای، اکرم (۱۴۰۳). تأثیر تخصص مالی و تجربه رئیس کمیته حسابرسی بر انتخاب حسابرس، حق‌الزحمه حسابرسی و کیفیت حسابرسی. *مطالعات تجربی و حسابداری مالی*، ۲۱(۸۱)، ۳۰۶-۲۷۳. https://qjma.atu.ac.ir/article_17184.html
- بختیاری، جواد؛ پورزمانی، زهرا و رویایی، رمضانعلی (۱۳۹۸). رابطه مداری و استقلال حسابرس: نظریه پیوند اجتماعی. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۸(۳۰)، ۲۷-۴۰. https://www.jmaak.ir/article_14288.html
- جامعی، رضا و رستمیان، آزاده (۱۳۹۵). تأثیر تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی بر ویژگی‌های سود پیش‌بینی‌شده. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۸(۲۹)، ۱-۱۷. <https://sid.ir/paper/198146/fa>

حاجیها، زهره و رجب‌دردی، حسین (۱۳۹۶). بررسی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر سطح نگهداری وجه نقد. *مجله دانش حسابداری*، ۸(۲)، ۸۳-۶۳. https://jak.uk.ac.ir/article_1675.html

خیرالهی، فرشید؛ ایوانی، فرزاد و ابوالوفایی، سجاد (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین کیفیت سود و تأخیر در گزارش حسابرسی. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسابداری*، دانشگاه رازی. <https://elmnet.ir/doc/10952338-96352>

دیانتی‌دیلمی، زهرا (۱۴۰۲). روش تحقیق در حسابداری: راهنمای عملی برای نگارش مقاله و پایان‌نامه. نشر عدالت نوین. [گیسوم].

سازمان بورس اوراق بهادار (۱۳۹۱). منشور کمیته حسابرسی شرکت‌های سهامی عام نمونه. [PDF].

سرایبی، فاطمه (۱۳۹۹). تأثیر تخصص حسابداری رئیس کمیته حسابرسی بر مدیریت سود واقعی شرکت‌ها. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، مؤسسه آموزش عالی شفق، تنکابن. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/73c6bc85983884c26caa43b563f50b41>

صالحی، مهدی؛ اورادی، جواد و سالاری‌فورگ، زینب (۱۳۹۵). تأثیر وجود کمیته حسابرسی و ویژگی‌های آن بر تأخیر گزارش حسابرسی. *مجله دانش حسابداری*، ۷(۲۶)، ۸۳-۵۹. https://jak.uk.ac.ir/article_1532.html

صالحی، مهدی؛ رهنما، مسعود و عبداله‌نژاد، رضا (۱۳۹۹). بررسی تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر رابطه بین تأخیر در گزارشگری مالی و ارتباط ارزشی. *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، ۴۸، ۱۲۰-۱۰۷. https://www.iaaaaar.com/article_128198.html

کیان، علیرضا و محسن، فقیه (۱۳۹۶). تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر ریسک شرکت. *مجله دانش حسابداری*، ۹(۳)، ۲۰۸-۱۷۷. https://jak.uk.ac.ir/article_2082.html

صفرزاده، محمدحسین و ربیعی، افسانه (۱۳۸۹). قابلیت اعتماد شواهد حسابرسی: رویکردهای مطالعاتی. *مجله دانش حسابداری*، ۴۰، ۹۴-۸۵. [PDF].

محمدی، پویان؛ اثنی‌عشری، حمیده؛ صفرزاده‌بندری، محمدحسین و راد، عباس (۱۴۰۲). تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر پیچیدگی گزارشگری مالی. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۱۱۵(۱)، ۱۶۰-۱۴۳. https://www.jmaak.ir/article_23740.html

محمدی، محمد و کوهساریان، احمدرضا (۱۴۰۲). تأثیر ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی بر افشای مشارکت‌های اجتماعی. *چشم‌انداز حسابداری و مدیریت*، ۶(۸۶)، ۲۰۲-۲۱۴. https://www.jamv.ir/article_190384.html

مهرانی، ساسان؛ مهرانی، کاوه؛ منصفی، یاشار و کرمی، غلامرضا (۱۳۸۴). بررسی کاربردی الگوهای پیش‌بینی ورشکستگی زیمسکی و شیراتا در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۱۲(۳)، ۱۳۱-۱۰۵. <https://www.sid.ir/paper/8311>

نظری، هیراد؛ سوخکیان، ایمان و تحریری، آرش (۱۳۹۹). ویژگی‌های رئیس کمیته حسابرسی و گزارشگری مالی به موقع. *مجله دانش حسابداری*، ۱۱(۳)، ۱-۱۶۵. https://jak.uk.ac.ir/article_2620.html

References

- Abbott, L. J., Parker, S., & Peters, G. F. (2004). Audit committee characteristics and restatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 23(1), 69-87. <https://doi.org/10.2308/aud.2004.23.1.69>.
- Afenya, M. S., Arthur, B., Kwarteng, W., & Opoku, P. (2022). The impact of audit committee characteristics on audit fees evidence from Ghana. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2141091. <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2141091>.
- Aflaton, A. (2023). *Application of econometrics in quantitative accounting research* (First ed.). Termeh Publications. <https://www.gisoom.com/book/44837273> [In Persian].
- Afsay, A. (2024). The effect of financial expertise and experience of the audit committee chair on auditor selection, audit fees, and audit quality. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 21(81), 273-306. <https://doi.org/10.22054/qjma.2024.78707.2549> [In Persian].
- Alsayani, E. M., Nor, M. N. M., & Al-Matari, E. M. (2023). Audit committee's chairman characteristics and auditor choice: Empirical evidence from Malaysia ACE market. *Cogent Business & Management*, 10(1), 2156086. <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2156086>.
- Azizkhani, M., Hossain, S., & Nguyen, M. (2023). Effects of audit committee chair characteristics on auditor choice, audit fee and audit quality. *Accounting and Finance*. <https://doi.org/10.1111/acfi.13058>.
- Bakhtiari, J., Pourzamani, Z., & Royaei, R. (2019). Relationship orientation and auditor independence: Social bond theory. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 8(30), 27-40. https://www.jmaak.ir/article_14288.html

[In Persian].

- Beck, M. J., & Mauldin, E. G. (2014). Who's really in charge? Audit committee versus CFO power and audit fees. *The Accounting Review*, 89(6), 2057-2085. <https://doi.org/10.2308/accr-50834>.
- Beattie, V., & Fearnley, S. (1998). Audit market competition: Auditor changes and the impact of tendering. *British Accounting Review*, 30(3), 261-289. <https://doi.org/10.1006/bare.1997.0070>.
- Bhuiyan, M. B. U., Rahman, A., & Sultana, N. (2020). Female tainted directors, financial reporting quality and audit fees. *Journal of Contemporary Accounting and Economics*, 16(2), 100189. <https://doi.org/10.1016/j.jcae.2020.100189>.
- Bromilow, C., & Keller, D. (2011). *Audit committee effectiveness: What works best* (4th ed.). The Institute of Internal Auditors Research Foundation. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=161521>.
- Carcello, J. V., & Neal, T. L. (2000). Audit committee composition and auditor reporting. *The Accounting Review*, 75(4), 453-467. <https://doi.org/10.2308/accr.2000.75.4.453>.
- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., & Neal, T. L. (2002). Disclosures in audit committee charters and reports. *Accounting Horizons*, 16(4), 291-304. <https://doi.org/10.2308/acch.2002.16.4.291>.
- Chen, J. F., Chou, Y. Y., Duh, R. R., & Lin, Y. C. (2014). Audit committee director-auditor interlocking and perceptions of earnings quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(4), 41-70. <https://doi.org/ajpt-50781>.
- Cropanzano, R., Anthony, E. L., Daniels, S. R., & Hall, A. V. (2017). Social exchange theory: A critical review with theoretical remedies. *Academy of Management Annals*, 11(1), 1-38. <https://doi.org/annals.2015.0099>.
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G., & Wright, A. (2014). Enterprise risk management and the financial reporting process. *The Accounting Review*. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12294>.
- Collier, P., & Gregory, A. (1996). Audit committee effectiveness and the audit fee. *European Accounting Review*, 5(2), 177-198. <https://doi.org/10.1080/09638189600000012>.
- Davison, A. G., Stening, B. W., & Wai, W. T. (1984). Auditor concentration and the impact of interlocking directorates. *Journal of Accounting Research*, 22(1), 313-317. <https://doi.org/10.2307/2490712>.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(81\)90002-1](https://doi.org/10.1016/0165-4101(81)90002-1).
- Dhaliwal, D., Naiker, V., & Navissi, F. (2010). The association between accruals quality and the characteristics of accounting experts and mix of expertise on audit committees. *Contemporary Accounting Research*, 27(3), 787-827. <https://doi.org/10.1111/j.1911-3846.2010.01027.x>.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160. <https://www.torrossa.com/5564159>.
- Dianti Deylami, Z. (2023). *Research method in accounting: A practical guide for writing articles and dissertations* (7th ed.). Adalat Novin Publishing House. <https://www.gisoom.com/book/11311537> [In Persian].
- Ernstberger, J., Pellens, B., Schmidt, A., Sellhorn, T., & Weib, K. (2024). Audit committee chairs' objectives and risk perceptions: Implications for audit quality. *European Accounting Review*, 34(3), 927-952. <https://doi.org/10.1080/09638180.2024.2306870>.
- Ernst & Young. (2011). *Insights for North American audit committee members* (January). <https://www.ey.com>.
- Fan, Y. (2015). Audit committee-auditor interlocking, auditor turnover and audit quality. Working paper, Katz Graduate School of Business, University of Pittsburgh. https://somacct.gmu.edu/workshops_files.
- Fich, E., & Shivdasani, A. (2007). Financial fraud, director reputation, and shareholder wealth. *Journal of Financial Economics*, 86(2), 306-336. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2006.05.012>.
- Ghafran, C., & O'Sullivan, N. (2017). The impact of audit committee expertise on audit quality: Evidence from UK audit fees. *The British Accounting Review*, 49(6), 578-593. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2017.09.008>.
- Griffin, P. A., Lont, D. H., & Sun, Y. (2010). Agency problems and audit fees: Further tests of the free cash-flow hypothesis. *Accounting & Finance*, 50(2), 321-350. <https://doi.org/10.1111/j.1467-629X.2009.00327.x>.
- Han, X., Wu, L., & Xing, Q. (2023). On the effort-saving effect of audit committee-auditor interlocking. *Journal of Accounting and Public Policy*, 42(3), 107059. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2023.107059>.
- Hajiha, Z., & Rajabdorri, H. (2017). Investigating the effects of audit committee quality on cash holdings level. *Journal of Accounting Knowledge*, 8(2), 63-83. <https://doi.org/10.22103/jak.2017.1675> [In Persian].

- Hossain, S., Monroe, G. S., Wilson, M., & Jubb, C. (2016). The effect of networked client's economic importance on audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 35(4), 79-103. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51451>.
- Inneh, E. (2022). Audit committee characteristics and audit efficiency: Evidence from Nigerian listed deposit money banks. *European Journal of Business and Management*, 14(16), 33-46. [Researchgate].
- Jamei, R., & Rostamian, A. (2016). The effect of financial expertise of audit committee members on the characteristics of expected profit. *Financial Accounting and Auditing Research*, 8(29), 1-17. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23830379.1395.8.29.1.1> [In Persian].
- Jensen, M. C. (1994). Self-interest, altruism, incentives, and agency theory. *Journal of Applied Corporate Finance*, 7(2), 40-45. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6622.1994.tb00404>.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X).
- Johansen, T. R., & Pettersson, K. (2013). The impact of board interlocks on auditor choice and audit fees. *Corporate Governance: An International Review*, 21(3). <https://doi.org/10.1111/corg.12013>.
- Khairollahi, F., Ivani, F., & Aboulafai, S. (2015). Investigating the relationship between earnings quality and audit report delay (Master's thesis). Razi University. <https://elmmnet.ir/doc/10952338-96352> [In Persian].
- Kian, A., & Faghih, M. (2018). Impacts of audit committee characteristics on firms' risk. *Journal of Accounting Knowledge*, 9(3), 177-208. <https://doi.org/10.22103/jak.2018.10299.2398> [In Persian].
- Knechel, W. R., Krishnan, G. V., Pevzner, M., Shefehik, L. B., & Velury, U. (2013). Audit quality: Insights from the academic literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 385-421. <https://doi.org/ajpt-50350>.
- Krishnan, J., Sami, H., & Zhang, Y. (2005). Does the provision of nonaudit services affect investor perceptions of auditor independence? *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 24(4), 111-135. [10.2308/aud.2005.111](https://doi.org/10.2308/aud.2005.111).
- Lennox, C. S., & Yu, Y. J. (2016). The role of director and executive interlocks in mitigating uncertainty in auditor hiring decisions. *Working paper*, University of Southern California. <https://doi.org/00036846.2023.2288046>.
- Lutfi, A., Alkilani, S. Z., Saad, M., Alshariah, M. H., Alshariah, A. F., Alrawad, M., Al-Khasawneh, M. A., Ibrahim, N., Abdelhalim, A., & Ramadan, M. H. (2022). The influence of audit committee chair characteristics on financial reporting quality. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(12), 563. <https://doi.org/10.3390/jrfm15120563> [In Persian].
- Martinow, K., Moroney, A., & Harding, N. (2020). Auditor commitment and turnover intentions following negative inspection findings: The effects of regulator enforcement style and firm response. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(4), 143-165. <https://doi.org/10.3390/jrfm15120563>.
- Mehrani, S., Mehrani, K., Monsefi, Y., & Karami, G. (2005). An applied study of Zimsky and Shirata bankruptcy prediction models in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Accounting and Auditing Reviews*, 12(3), 105-131. <https://www.sid.ir/paper/8311/fa#downloadbottom> [In Persian].
- Mohammadi, P., Asnaashari, H., Safarzadeh, M., & Raad, A. (2024). Influence of audit committee chair characteristics on financial reporting complexity. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 15(57), 143-160. https://www.jmaak.ir/article_23740.html [In Persian].
- Mohammadi, M., & Kohsarian, A. (2023). The effect of audit committee chairman's characteristics on the disclosure of social contributions. *Journal of Accounting and Management Vision*, 6(86), 202-214. https://www.jamv.ir/article_190384.html [In Persian].
- Zmijewski, M. E. (1984). Methodological issues related to the estimation of financial distress prediction models. In *Studies on Current Econometric Issues in Accounting Research*, 22, 59-82. <https://doi.org/10.2307/2490859>.
- Nazari, H., Soukhakyan, I., & Tahriri, A. (2020). Characteristics of the chairman of audit committee and timely financial reporting. *Journal of Accounting Knowledge*, 11(3), 131-165. <https://doi.org/jak.2020.14872.3110> [In Persian].
- Pfeffer, J., & Salancik, G. R. (1978). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. Harper & Row. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315702001-24>.
- Safarzadeh, M. H., & Rabiei, A. (2010). Reliability of audit evidence: Research approaches. *Auditing Knowledge*, 40, 85-94. <https://danesh.dmk.ir/article-1-82-fa.pdf> [In Persian].
- Salehi, M., Rahnema, M., & Abdolla Nezhad, R. (2020). Investigating the impact of audit committee chair characters on the relationship between delay in financial reporting and value relevance. *Accounting and Auditing Research*, 12(48), 107-120. <https://doi.org/10.22034/iaar.2020.128198> [In Persian].

- Salehi, M., Oradi, J., & Salari Forg, Z. (2016). Effects of presence of audit committee and its characteristics on audit report. *Journal of Accounting Knowledge*, 7(26), 59-83. <https://doi.org/10.22103/jak.2016.1532> [In Persian].
- Sarai, F. (2019). The effect of accounting expertise of the audit committee chairman on real earnings management of companies. *Master's Thesis*, Shafaq Tonekabon Institute of Higher Education. [Ganj] [In Persian].
- Seabright, M. A., Levinthal, D. A., & Fichman, M. (1992). Role of individual attachments in the dissolution of interorganizational relationships. *Academy of Management Journal*, 35(1), 122-160. <https://doi.org/256475>.
- Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 161-190. <https://doi.org/10.2307/2490397>.
- Srinivasan, S. (2005). Consequences of financial reporting failure for outside directors: Evidence from accounting restatements and audit committee members. *Journal of Accounting Research*, 43(2), 291-334. <https://doi.org/10.1111/j.1475-679x.2005.00172.x>.
- Stock Exchange Organization. (2012). *Charter of audit committee of model public joint stock companies* (Section 7-1). [PDF] [In Persian].
- Tanyi, P. N., & Smith, D. B. (2014). Busyness, expertise, and financial reporting quality of audit committee chairs and financial experts. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 34(2), 59-89. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50929>.
- Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1983). Agency problems, auditing, and the theory of the firm: Some evidence. *The Journal of Law & Economics*, 26(3), 613-633. <https://doi.org/10.1086/467051>.
- Xiang, R., & Lin, R. (2024). Audit committee-auditor interlocking and audit fees: Evidence from China. *Applied Economics*, 56(57), 7669-7685. <https://doi.org/10.1080/00036846.2023.2288046>.
- Xu, X., & Albring, S. M. (2018). Audit committee director-auditor interlocking, audit pricing and industry specialisation. *International Journal of Corporate Governance*, 9(4), 428-461. <https://doi.org/IJCG.2018.096273>.
- Zhong, Q., Liu, Y., & Yuan, C. (2017). Director interlocks and spillover effects of board monitoring: Evidence from regulatory sanctions. *Accounting & Finance*, 57(5), 1605-1633. <https://doi.org/10.1111/acfi.12325>.